

most

- John Donne BOŽIČNA PRIDIGA 1621 LETA 141
Josif Brodski VELIKA ELEGIJA NA JOHNA DONNA (prevedla Milena Merlak Detela) 142
Humbert Pribac PESMI 146
Primož Možina PESMI 149
Vinko Beličič ŠTIRI PESMI O GMAJNI 152
Aimé Césaire NAPRAVITE IZ MENE LJUBIMCA 154
Lev Detela NEKATERI PROBLEMI DANTEJEVE BOŽANSKE KOMEDIJE (esej) 155
Bogdan Berdon PRAVNI IN GOSPODARSKI VIDIKI RAZLAŠČEVANJA V LUČI VPRAŠANJA ZAŠČITE SLOVENSKE MANJŠINE (članek) 158
Vladimir Vremec DVA PRIMERA DEMOKRATIZACIJE 171
KONCIL IN SLOVENSKA STVARNOST (vj) 175
Milena Merlak Detela: SODBA OD SPODAJ (K. K.) 176
Darle Niko: TIHOŽITJA (L. D.) 178
Lev Detela: GRAŠČINA, GENERALKA IN PROKRUST (Franko Hronek) 179
ANALIZA DETEKTIVKE (Spectator) 180
KULTURNO-NOGOMETNI RAZGLAS (Navijač) 182
TAM ZA TURŠKIM GRIČEM (Kronist) 183
ŽIVIMO SKORAJ SAMO OD KRUHA (Aleš Lokar) 184
SAMOKRITIČNE GLOSE 187
MARGINALIJE 187

D 129908

M O S T
TROMESEČNIK ZA LEPOSLOVJE IN KULTURO

Ureja uredniški odbor:

Lev Detela, Stanko Janežič, Aleš Lokar, Drago Stoka (odgovorni urednik)
in Vladimir Vremec.

Vsi prispevki ne predstavljajo mnenja uredniškega odbora.

Registrirano na sodišču v Trstu s številko 6/64 RCC dne 25. maja 1964.

Uredništvo in uprava: »Most«, Trst - Trieste, Via Donizetti 3, Italija.

Cena posamezni številki 400 lir; letna naročnina za Italijo 1.600 lir. Plačuje se na tek. račun 11/7768 na ime A. Lokar, Via Pindemonte, 8 - Trieste. Za inozemstvo znaša letna naročnina 4 dolarje oz. odgovarjajočo vrednost in se plačuje na naslov uprave.

Ovitek: Boris Podreka.

Tiskala Tiskarna A. Keber - Trst, Via S. Anastasio 1/c.

Božična pridiga 1621. leta

John Donne

JOHN DONNE (1573 -1631) — pomemben lirik angleške literature in velik pridigar anglikanske cerkve. Pričujoči odlomek je iz pridige, ki jo je imel Donne za božič 1621 v londonski katedrali sv. Pavla, a je zaradi globine misli še danes aktualna. Tu tudi opozarjamo na pridigo kot na skoraj pozabljeno literarno zvrst.

Vsi evangelisti so v zgodnjem času doživeli krivico, da njihovih evangelijev ta ali ona heretična sekta ni priznala. Toda le Janezu je bilo usojeno, da ga je odklonila sekta, ki je priznala vse tri ostale evangeliste. Ta je zavrгла le njega. Ti, veja arijancev, niso mogli spoznati bleščečega sijaja in nadzemske čudovitosti, v kateri je Janez zapisal božjo besedo, Logos. Zato so tem nevernikom dali ime alogijanci. Ti niso doumeli skrivnosti, da je bila Beseda pri Bogu in Bog Beseda in da je Kristus Beseda. Tako so prekleli tisto, kar niso razumeli, in so tako zatajili celotni evangelij.

V resnici je celotni Janezov evangelij zapopaden v začetku. Tam je najprej zapisano o božanstvu Kristusa, do 15. vrstice, drugič, o Kristusovem poslanstvu, do 35. vrstice, in potem o njegovem delovanju. Njegovo božanstvo doživi že v prvi vrstici popoln izraz, zakaj Kristusova večna Bit je izražena v tej besedi: in principio, na začetku. Prva knjiga Biblije, Genesis, in zadnje napisano, Janezov evangelij, se dvigata z isto besedo: na začetku.

Tudi enakost Kričusa z Bogom Očetom kaže prva vrstica končno v stavku: et Verbum erat Deus, in Beseda je bila Bog. Kot je bila Beseda na začetku in zato večno, kot je bila pri Bogu in zato različna, tako je bila sama Bog in zato enaka Očetu...

Kot ogenj razsvetljuje, ogreva in očiščuje, tako razsvetljuje, ogreva in očiščuje večna in nadnaravna Kristusova Luč, če ji odpremo prava vrata, pravo izbo, to se pravi, če spoznamo, kaj služi odrešitvi in je razodeto v Sv. pismu.

Prenovljeni kristjan ni postal le novi človek, njemu pripada tudi nova sposobnost razuma. On veruje v skrivnosti vere zaradi njih samih. Na obali morja iščejo nekateri kremenjak, drugi pisane školjke, tretji dragocen biser ali zdravilni jantar, vsi pod žarki istega sonca. Prav tako ogreva luč razuma nas vse, toda eni jo postavljajo v službo praznega napuha, drugi pa v službo verskih skrivnosti. In če se nekomu te odpro, potem jih ne ljubi zaradi luči, temveč zaradi njihove naravne in resnične vrednosti.

Josif Brodski: Velika elegija na Johna Donna

JOSIF BRODSKI, rojen 1941, leningrajski »poète maudit«. Leta 1964 (13. marca) so ga zaradi »socialnega parazitizma« obsodili na pet let prisilnega dela. Pričujoča pesnitev je nastala v pregnanstvu na arktičnem področju pri Arhangelsku. Pesnica Ana Ahmatova, komponist Dimitrij Soštakovič in nekatere druge sovjetske nekonformistične osebnosti so se zavzele za mladega pesnika, ki je lahko obiskal svoje starše. Novice, da so ga izpustili, pa so se izkazale kot preuranjene. Kljub svoji mladosti je že sedaj Brodski največji pesnik nove ruske literature, edini resnični sodobni nadaljevalec tradicij ruskega avantgardizma, ki je tako cvetel pred nastopom Stalina.

John Donne je zaspal. Vse naokrog je zaspalo.
Stene, tla, odeja, slike so zaspale,
miza, tepih, zapah, kavelj so zaspali,
vsa oblačila, naprave, zavese, sveče.
Vse je zaspalo. Kozarec, steklenica, posoda,
ura, omare, perilo, šipe v oknih, svetilka,
stopnice, vrata. Povsod je noč.
Noč je povsod: v kotih, v očeh, v perilu,
v miznici, v listinah, v ustaljeni govorici,
v njeni besedi, v gorivu, v kleščah, v premogu
ugaslega ognjišča, v vsaki stvari.
V copatah, v jopiču, v nogavicah, v senci,
za ogledalom, na naslonjalu, v postelji
pa tudi v medenici, v križu, v rjuhi,
v metli pred vrati, v čevlju. Vse je zaspalo.
Vse je zaspalo. Okno. In sneg na oknu.
Sosedova bela poševna streha. Kot namizni prt
je njeno slame. Globoko spanje spi cela četrť;
okenski okviri jo režejo na smrtno majhne dele.
Oboki, stene, okna, vse spi.
Leseni in granitni tlak, rešetke, cvetlične grede.
Nobena luč ne sveti, nobeno kolesce ne škriplje ...
Plotovi, okraski, vrste cest, stebri.
Vrata, prstani, prijemi, kljuge so zaspale,
ključavnice, zapahi, njihovi ključi, zamaški.
Nobenega šepeta, šuma, trkanja ni slišati.
Samo sneg šelesti. Vse spi. Nič ne bedi.
Celice, trdnjave so zaspale. Tehnica spi
v ribarnici. Kosi svinine spijo.
Hiše, dvorišča. Psi na verigah spijo.
V kletih spijo mačke, s špičastimi ušesi.
Miši, ljudje spijo. London spi zelo globoko.
V pristanišču spi čoln. Zasnježena voda
pljuska v spanju pod njegovim
in se v daljavi steka s spečim nebom.
John Donne je zaspal. Z njim hkrati morje.
Kredna obala spi ob plimi in oseki.
Ves otok počiva v objemu spanja.
In vsak vrt je bil trikrat zapahnen.

Javori, bukve, smreke, jelke **spijo**.
 Gorska pobočja, na pobočjih potoki, steze **spijo**.
 Lisice in volk. Medved se je splazil v posteljo.
 Sneg je zanesel vhod v brloge.
 Tudi ptiči **spijo**. Njihovo petje je zamrlo.
 Vrane ne krakajo, noč, skovikanja sove
 ni slišati. Prostrana Anglija molči.
 Zamigljiva zvezda. Zdaj gre miš k spovedi.
 In vse spi. Vsa trupla ležijo
 v svojih grobovih. Spokojno počivajo. V posteljah
spijo živi v morjih svojih srajc.
Spijo vsak zase. Trdno. Tudi z roko v roki.
 Vse je zaspalo. Gozd, gore, reke **spijo**.
 Divjačina, ptiči **spijo**, mrtev svet, življenje.
 Samo bel sneg pada z oboka noči.
 Celo tam zdaj vsi **spijo**, **spijo** na vso moč.
 Angeli so zaspali. Svetniki so pozabili
 na s strahom napolnjeni svet — na svojo sveto sramoto.
 Podzemlje spi pa tudi lepi raj.
 Noben človek ne zapusti ob tej uri svoje hiše.
 Bog Oče spi. Zemlja je zdaj tuja.
 Oko gleda, uho ne prestreže ničesar.
 Hudič spi, skupaj z njim spi
 sovraštvo v snegu na angleških poljih.
 Jezdec **spijo**. Gabrijel s pozavno.
 Konji se v spanju gugajo sem in tja.
 In vsi kerubini — v trumi, objeti,
spijo pod kupolo Pavlove cerkve.
 John Donne je zaspal. **Spijo** pesmi,
 vse podobe, ritmi, močni in šibki,
 ni jih mogoče najti. Prestopki, hrepenenje, grehi
 počivajo brez glasu v svojih zlogih.
 Verzi so si med sabo kot bratje,
 čeprav si bolj zadržano prišepetavajo.
 Vendar so vsi tako oddaljeni od nebeških vrat,
 so tako ubogi, tako gosti, tako čisti, da — **so si složni**.
 Vrstice **spijo** globoko. Strogi obok jamba.
 Troheji **spijo** kot stražniki, levo in desno.
 In notri spi sanjska podoba Lethe.
 In za njo druga — slava.
 Vse skrbi **spijo**. Težave **spijo**.
 Pregrehe **spijo**. Dobro in slabo sta se oklenila
 Tudi preroki **spijo**. Beli snežni metež išče
 v prostoru drobne, črne zemeljske madeže.
 Vse je zaspalo. Knjižne police **spijo**.
 Reke besed, pokrite z ledom pozabljenja.
Spijo vsi govori, vsa njihova resnica.
Spijo njihove verige, tiho rožljajo členi.
 Vsi globoko **spijo**: Bog, svetniki, hudič.

In njihovi zli služabniki. Njihovi prijatelji. Otroci.
In samo sneg škriplje na temni poti.
Drugega zvoka ni, ni na vsem svetu.

Prisluhni vendar! Slišiš: tam, v hladni temi,
tam vendar nekdo joka, nekdo plaho šepeta.
Tam je nekdo izpostavljen zimi.
In joka. Tam je v temi nekdo.
Glas je tako tenak. Tako tenak kot šivanka.
In brez niti... In plava zapuščen v snegu.
Povsod sta mraz, megla...
In sešivata noč in somrak... Zgoraj.
»Kdo vendar tam ihti? Si ti, moj angel,
ki čakaš na povratek moje ljubezni, pod snegom,
tako kot reka Lethe. Greš v temi domov.
Si ti oni, ki kriči v temi.« Ni odgovora.
»Ste vi, kerubini. Zven tolikih solza
me spominja na žalne zборе.
Ste vi hoteli nenadoma zapustiti
moje speče zborovanje. Ste bili vi. Vi.« — Molk.
»Si ti, Pavel. Seveda, tvoj glas
je postal vse preveč raskav od strogega govorjenja.
Si ti sklonil svojo glavo v temi
in tam jokaš.« — Samo tišina odmeva.
»Je roka, ki povsod sveti,
tam v temi zakrila vsak pogled.
Si ti, Gospod. Mogoče je divja moja misel.
Vendar tam joka neki previsoki glas.«
Tišina molči. — »Si ti, Gabrijel, mogoče
pihal v rog in nekdo zdaj tako glasno laja.
So samo moje oči odprte,
medtem ko jezdec sedlajo svoje konje.
Vse trdno spi. V trdi roki teme.
Trume glasnikov že lovijo z neba.
Si ti, Gabrijel, ki tam samotno ihtiš
v temi, s pozavno, sredi zime.«

Ne, to sem jaz, John Donne, jaz, tvoja duša.
Tu, v nebeških višavah zapuščen žalujem,
ker sem v svojih delih ustvaril čustva
in misli, težke kot veriga.
S tem bremenom si ti obvladal polet
skozi strasti, grehe in še višje.
Bil si ptič in si jadral nad strehami
in gledal svoje ljudstvo, vse in povsod.
Videl si peklensko kraljestvo — v sebi pa tudi resnično.
Ravno tako jasno si videl bleščeči raj,

videl si ga v oni najbolj žalostni — od vseh strasti — obliki.
Videl si: bit, ki je kot tvoj otok.

Srečal si tudi ta ocean:

na vseh straneh tema, samo tema in stokanje.

Ti sam si obletel Boga in lovil dalje.

Toda zaradi bremena ne boš mogel kvišku,

odkar ta svet, razen sto zvonikov

in par rek — ob pogledu navzdol

strašen obraz skoraj nič več strašno ne zrcali.

Poleg tega je podnebje v oni deželi nepremično.

Vse od tam — je kot bolehen sen mrtvouda.

Gospod od tam — je samo luč v oknu

zadnje hiše v megleni noči.

Tudi polja se nahajajo tam. Noben plug jih ni zoral.

Niti leta, niti stoletja.

Samo gozdovi stojijo vse naokoli kot stena,

samo dež pleše v visoki travi.

Prvi drvar, katerega suhi konj

bo skozi hosto strahu včasih zašel semkaj,

bo visoko splezal in z borovca nenadoma zagledal

ogelj v svoji dolini, tam, v daljavi.

Vse je v daljavi. Tu je mračna pokrajina,

spuščen pogled drsi čez daljne strehe.

Svetlo je. Človek ne sliši nobenega zavijanja psov,

človek sploh ne sliši zvonjenja zvonov.

Drvar bo zapazil, da je vse daleč. S silnim gibom

bo odpeljal svojega konja nazaj v gozdove.

Potem bodo vajeti, sani, noč, ubogi konj

in tudi on sam — sanjska slika iz biblije.

Jaz jokam, torej, jokam: nikjer poti.

Povratek h kamnom mi je vnaprej določen.

Tam se ne smem pojaviti s telesom.

Samo neživemu mi je dano poleteti kvišku.

Da, da. Samo. Potem ko sem pozabil tebe, moj svet,

v vlažni prsti. Za vedno sem te pozabil, da bi plaval

po sledi svojega trpljenja zaradi nerodovitnih hrepenenj,

da bi šival razdvojenost s pomočjo lastne telesnosti.

Vendar poslušaj! Medtem ko pretresam tvoje prenočišče

z jokom — pada v temo nestopljen

sneg in šiva najino razdvojenost;

sem in tja, sem in tja skače šivanka.

Jaz nisem tisti, ki ihti, Johne Donne, ti jokaš.

Ti počivaš sam. Posoda spi v omarah

in dolgo že pada sneg na hišo v spanju,

dolgo pada sneg v temo.

On spi v gnezdu kot prava podoba ptičev,
ima svojo čisto pot, željo po boljšem življenju,

enkrat in vedno zaupa v svetlobo zvezd,
 ki je trenutno skrita za oblake.
 Prava podoba ptičev. Čista je njegova duša,
 čeprav je zemeljska pot, tako pravijo, grešna.
 Še bolj je bistvena kot gnezdo vran
 nad sivo množino praznih škorčevih hišic.
 Tudi prava podoba ptičev se bo podnevi zbudila.
 Zdaj leži pod belo odejo, tako dolgo,
 dokler sen in sneg z nitjo povezujeta
 prostor med dušo in njenim telesom.
 Vse je zaspalo. Vendar na koncu še čakajo
 dve - tri pesmi, in njihova usta se brezzobo režijo.
 Posvetna ljubezen bodi - samo dolžnost pevca,
 duhovna nasprotno samo opatovo ogrinjalo.
 Na katerokoli kolo naj zliva človek to vodo,
 vedno zmelje isti kruh na zemlji.
 Četudi bi kdo z nami delil življenje,
 le kdo bi pa delil z nami našo smrt.
 Platno ima luknjo. Vsak ga raztrže, kdor hoče.
 Na vseh koncih. Pustite to. Pridite spet potem.
 Da, še en sunek! In samo še nebesni svod
 včasih v temi zagradi po krojačevi igli.
 Spi, spi, John Donne. Globoko spi in se ne muči.
 Seveda, jopič ima luknjo. Obupano visi.
 Poglej, tja, in zagledal boš v oblakih zvezdo,
 ki je mnoga leta varovala tvoj svet.

Prevedla Milena Merlak Detela

Pesmi

Humbert Pribac

Sanje vesoljnega človeka

Iskal sem Stvarnika po vesolju;
 med pajčevino galaksij
 me je vodila pot
 in moj dih je rosil
 ledene kaplje v doline zvezd.

Življenje,
 ki mi je dalo zavest,
 me je zapustilo prostoru
 in ladji,
 ki me je vozila od ozvezdja
 k ozvezdju.

Tišina prostora je strašna
in tesnobna,
ko sanjaš v spominu zemljo
polno gibanja in rasti.

Kje je moj Stvarnik?
Odmeval je moj klic v prazno,
kakor iz grape v grapo;
in kakor v odmevu
so odgovarjale zvezde:
Ga ni, že davno nas je zapustil
prazne in mrzle,
umrle v času.

In če ste mrtve
in če v vas ni zavesti,
od kje vam beseda?

«V nas je zavest snovi,
v nas je zavest časa
in njen glas si nam ti —
človek,

narejen iz prahu utrinkov,
ki so se utrgali od nas
ob uri stvarjenja
in padli na majhno oblo
nekje na jugu časa,
nekje v zarji dneva.

Zato, blagoslovljen,
ki prihajaš med nas,
ki nam oznanjaš,
da Stvarnik živi,
ki nam obetaš trav in **vetra**,
dežja in svetlobe,
ptic in pajkov,
ki nam prinašaš zvok
božajočih besed
in pobesnelih krikov
in otroškega smeha
in šumenje vod
in šepetanje trav!

Pozdravljen, človek,
podoba Očeta,
prisotnega v večnosti,
človek, ki ti je **Svetloba**
spregovorila.

Rahle so sence vsemirja in mrzle
in ceste padajo v prazno
in tiri se vijejo v brezimna ozvezdja;
ladja gre brez šuma
skozi mehko plazme
in za gorivo so ji dovolj solze,
ki padajo na razdvojena telesa,
obešena v nič,
in sejejo veter, rast in
semena trav.

Obiskal je človek zvezde
in jih našel mrtve,
nespočete,
našel pa je Luč prisotno v danosti,
ki sveti srcu in nočem,
ki ustvarja trave in oblake,
ptice in pajke,
vode in vrbe,
vrtove in divjino.

In rekel je človek zvezdam:
noč ni večna
in smrt je setev
in smrt je končna
in smrt bo mrtva.

★

Stvarnik je vdahnil Adamu
v pljuča zrak
in veter mu je vzbudil v možganih
zavest in trave naokrog
in hribi
in poljane polne semen so zaživele

★

In Stvarnik je v Mariji
spočel Sina.

Čas sonca

Ko so se pijanci napili mrčesa,
so polegli na trave kraj zvezd
in jokali v drevesa polna ptic.

Danes je trava žalostna,
kakor oči mladih beračev
in kakor steza,
ki pelje do vrb kraj vod in sonca.

Danes je srce polno zvezd
in pravega vina
in čistih vod
in belega kruha
in toplega listja
v zavetju kozolcev —

in je prijatelj pijancev,
ki pijejo iz obupa,
in potepuhov,
ki beračijo iz ljubezni ljubezen,
in žensk,
ki prodajajo svojo lepoto
za skorjo kruha.

Ta svet je v vsej svoji umazanosti
še tako čist in lep.

Danes gledam v večnost brez drgeta
in ni me strah.

Pesmi

Primož Možina

Resnica v futuru II

Izpolnjeno je!
Premor v sanjah se je končal
in začenja se drugo dejanje.
Mislim, da bo manj kruto.
Triletna doba pač ne bodo mačje solze.
In še! Geometrična figura
preteklosti se boči v telesu,
ki postaja paralelepiped.
Triletna doba, niso bile mačje solze.
Zmešnjava cigaret, pregovorov,
veselja, mučenja, Marxovih načel
in kronanje Marije device.
Sedaj je sreda, morda je že četrtek!
Izpolnjeno je! Morda je konec
v preteklem času. Futur I in
futur II sta po koncu prva,
ki se pretakata v raznolikost.
Tisoč jasnih blodenj in
resnica je pa samo ena.

Molitev v F duru

Zakaj se dogaja, da ljubezen ni neskončna?
Če bi se puška sprožila, bi ustrelilo in
tedaj šele bi pokošeni travnik zacvetel!
Žival je žival, zato ne ve, da $3 \times 2 = 6$;
o marsikdo to ve; dekle, daj mi milost, pred
svetom spoznavati to mojo sveto ljubezen do tebe!

In če bi govoril

Mežikajoča tema presnavlja
razdvojenost in ...
in vsa globina razgraja
po tej in oni strani.

Razmisli svetlobo luči
in nasloni se na toplo skalo!
Da, tople so skale;
beseda nad besedo razsaja.

Dolgi presledki teme
razbijajo bliske naše preteklosti.
Da, tople so skale;
otroci so ledeni!

Veslo se je potopilo v val,
ga razbilo in ga razpenilo;
in če bi govoril,
bi vsa globina postala zatišje.

Pepel

Postane skalovite skale
razpravljajo o popoldanskih strehah
in pazijo na vino v kozarcih!
Res! Če bi se dogajalo,
da bi asfalt postal pepel
in bi pogoltnil cedre,
taksije in kitare naših zgodovin!
O ti. Ti si bila kriva!
O ti! Zakaj si pač razlila
pepel na dvorišča?
Ne bodi vinski cvet!
Papir je jasnost sveta,
papir je neprevidnost zgodovine,
papir je papir.
Žabe so vstale od mrtvih;
in iz papirja se rodi pepel.

Bil sem

Sejala je zora meglo
in prvobitnost je sijala
iz duše dveh: tebe in mene!
Okusil sem takrat
prepovedani Evin sad,
pregrešil sem se prvič;
v tvojo dušo sem nastlal
pretresljivo kamenje
in ti si mi odpustila
z negotovo poezijo
nedopustnih elementov.
Postati mlad spet,
kakor prej, in piti
nespoznanje iz čaše prihodnosti!
Ne misli, da le ti gaziš v spomilih,
jaz bi bil brez njih pregnani kamen:
razbolela rana je ostudna,
a ne da se več odpreti;
bil sem nekoč! Bil sem!
Res! Živel sem!

Reši preteklost sedanjosti;
živi v tedanjih
od sedanjih dni!

Nebeška zvezda

Hiti, beži prek planjav
nebeška zvezda,
prek gora in dolin,
prek prepadov in jezer, rek
in skalovja, travnikov
in se ne spotakne!
Bela je nebeška zvezda,
zdaj velika, osvetljena,
zdaj spet temna, brleča.
Hiti, beži prek planjav,
čez drn in strn;
pa jo hočejo uloviti!

Ko bodo Rusi prišli na Luno...
Ko bo Amerika zavzela Mars...
Tedaj, tedaj...

★

A taka je nebeška zvezda,
Kot — kot — kot vse,
kot mi, vi, kot...
Zato je lepa.

Živeti

Leži mirno v visoki travi
in zazri se v čmrljevo življenje!
Glej metulje, mravlje, ptice!
Na vzhodu se vedno bolj temni.
Leži mirno in misli o metuljih!
Prej ko slej te mrzli dež
bo zbudil iz prelepih sanj.

Kaj bi?

Danes sem velikan!
Prestavil sem naročaj hlodov
s Pohorja na Nanos;
pojedel sem Triglav v omaki,
izpil sem Blejsko jezero.
Danes sem velikan!

Štiri pesmi o gmajni

Vinko Beličič

Divja potonka

Skrita v dehtenju majskih senc,
varna ob koreninah pečin,
zmagoslavna odpiraš karminasti cvet -
zdravje mojih in tujih bolečin.

Kdo bi se nadejal te tu,
tiha, razkošna in nevsiljiva,
sama iz svojega rodu,
opoj za moje oči in srce!

Ko mi od sonca roke gorijo,
nadte se sklanjam ko zlat večer -
naj te pobožam pod mladim zelenjem,
naj poljubim tvoji sladki mir!

Cvetite, o trave

Cvetite, o trave tega edinega maja,
dehtite, izbranke med vami rumene in lila!
Veter v silnih poljubih gre poln sijaja
iz dalje v daljo... vsej gmajni hitreje utriplje žila.

Cvetite, o trave, dehtite, luči se napijte
iz sonca, jasnine... preden mine maj!
Že temna neurja grozé... Naveselite
se s ptičjimi pari, z večernimi murni... naglo mine maj!

Povožena ptica

Neslišno vojsko žarometov sem izzval,
pred zadnjim ciljem oslepljeno
na sredi ceste ubito te pobral,
ti moja topla, mrtva ptica
z ugaslimi očmi, na mojem srcu ti.
Nekje zvoni avemarijo,
peruti zarje krvavijo,
na ograde zgrinja se meglica,
srce mi je od molka prebodeno.

O gmajna, revnejša za en sprelet,
o vigred z enim gnezdrom manj,
o pesem, ki te več no bo!

Oktober

Minljive luči popoldneva,
v tišino gmajne in daljav sijoče,
srce razpenja krila - in se joče
ob kriku nekega odmeva.

Aimé Césaire: Napravite iz mene ljubimca

Tisti ki niso izumili ne smodnika ne kompasa
tisti ki niso znali nikoli ukrotiti ne pare ne elektrike
tisti ki niso nikoli raziskovali ne morja ne neba
toda poznajo majmanjša skrivališča v deželi trpljenja
tisti ki so poznali samo potovanja, ki so izkoreninjala njihovo ljudstvo
tisti ki so navajeni na pokleke
tisti ki so jih udomačili in pokristjanili
tisti ki so iz njih napravili bastarde
tam-tam praznih rok
tam-tam vpijočih ram
tam-tam trhljivega izdajstva

* * *

Hurrà za tiste ki niso nikoli ničesar izumili
za tiste ki niso nikoli ničesar raziskali
za tiste ki niso nikoli ničesar ukrotili
toda vkljenjeni se prepuščajo odsotnosti vsega
ne poznajo površin, toda pritegne jih gibanje vsake stvari
nočejo zatirati, toda gredo se igro sveta,

* * *

Usmiljenja za naše vsevedne in naivne zmagovalce
Hurrà za bolečino zatrtih solza
za tiste ki niso nikoli ničesar raziskali
za tiste ki niso nikoli ničesar izumili.

Hurrà za veselje
hurrà za ljubezen
za bolečino zatrtih solza

In glej, na koncu tega zgodnjega jutra mojo možato molitev:
naj ne slišim ne smeha ne krikov
z očmi uperjenimi na to lepo mesto, ki ga prerokujem,
dajte mi divjo čarovnikovo vero
dajte mojim rokam moči za oblikovanje
dajte moji duši prekaljenost meča
ne bom se odtegnil: iz moje glave napravite premec
in iz mene, iz mojega srca, ne napravite nekega očeta ali nekega brata
ne nekega sina, temveč očeta, brata, sina,
ne nekega moža, temveč ljubimca tega naroda.

Prevedla Živa Gruden

Nekateri problemi Dantejeve Božanske komedije

Lev Detela

Pesnik pravi, da ga je sredi življenja »v gozdni hosti črna noč zagrnila« (Pekel I, 2). Kaj pomeni za človeka »na sredi pota našega življenja«, to se pravi na vrhu moči, prekletstvo, v katerem te zagrne črna noč? Ne pomeni »črna noč« popolnega brodoloma, nemoči, popolne ne-možnosti! Goffredo Jommi trdi v knjigi »Realiteta irealnega pesništva (Don Quijote in Dante)« (Rowohlts deutsche Enzyklopädie 201), da pomeni »črna noč« celo nekaj več, nekaj pesniško globljega, namreč zlom besednih pomenov, ki so tvorili pesnikov svet. Pesnik se je skratka znašel sredi eksistencialne krize, ki ji samo za las manjka, da ni smrt:

... grenká, kot malo bolj le smrt samó je! (Pekel I, 7). Pesnik je strtl, zgubil je zavest, njegovo bivanje je sedaj sanjsko, blodno, NEZAVESTNO v najosnovnejšem, skoraj ne več rabljenem pomenu besede. Popolnoma je ODTUJEN možnosti, da bi se rešil iz »črne noči«, zakaj ko se hoče vzpeti proti svetlobi na vrhu gore, mu tri zveri zaprejo pot in ga naženejo nazaj v mračno globel! Nikakor ne more priti tja, kamor bi hotel, ves je v začaranem krogu nemoči, obupa. Tu ni sijajnega srednjeveškega junaka, ki bi dvignil moč in prebodel »pardovo samico«, »leva« ali »volkuljo«, te strašne simbole krvooločnosti, ki nemočnega spravljajo na rob obupa.

Toda zakaj se človek na vrhu življenja znajde v tako mračni in brezizhodni globeli? Kdo je pesnika nagnal v položaj, ki mu ga nihče ne zavida? V 30. spevu Gore očiščevanja (Vice) v verzih 136-141 izvedemo, da je povzročiteljica vsega tega zla ljubljena Beatrice, pesnikova Zvezda in globinski simbol za nekatera osnovna počela sveta. Toda ZLO je hkrati tudi ODRESEVANJE in OČIŠČEVANJE; Dantejeva Božanska komedija, to gigantsko potovanje skozi kraljestvo mrtvih, se kar naenkrat odpre kot svetla perspektiva, kot globinska rast popotnika-pesnika! Zakaj potovanje se ne konča med izgubljenimi sinovi, v večni temi, med drobilnimi kamni Luciferjevih čeljusti, v katerih se mrcvarijo za Danteja najhujši izdajalci: izdajalci Cerkve (Judež Iškarijot) ali posvetne oblasti (Cezarjevi zarotniki), temveč se nadaljuje na Gori očiščevanja, polni svetlega upanja, in v Nebesih. Tako se pesniku razodenejo različne možnosti DEJAVNOSTI EKSISTENCE; če zadevo kar se da poenostavimo, lahko rečemo, da gre za dva tipa te možnosti: tu imamo Pekel, torej dejavnost, ki je obsojena na popoln brodolom, tam pa Goro očiščevanja in Nebesa, torej dejavnosti, ki te popeljejo v največje veselje.

Tako se v Božanski komediji razodene možnost IZGUBE ali pa ZMAGE: zmage nad temo, prekletstvom, sleparijo, nesvobodo, nad vsem tistim, kar zavira človekovo rast na poti uresničevanja. Človek, ki je hlapec svojih temnih strasti, je tudi hlapec temnih strasti sveta. Če pomeni človekova svoboda človekovo uresničevanje, je to za Danteja možno le na Gori očiščevanja in v Nebesih. Gora očiščevanja in

Nebesa so svoboda, v kateri je posameznik priznal družbeno nujnost, a hkrati uresničil svojo osebnost prav zaradi svoje kreposti, ki je znala upoštevati in vskladiti družbeno nujnost, ne da bi se pustila okrniti zaradi določenih diktatov te družbene nujnosti.

Končno pa pomeni vprašati po možnosti, vprašati po smislu sveta, ki je tudi človekovo bivanje. Božanska komedija je konec koncev potovanje za smislom sveta in neba. In če je najvišji smisel sveta prav v principu ZMAGE ali IZGUBE, potem pomeni odrešitev edino ZMAGA, ki je krepost, ljubezen, očiščevanje.

Kaj so dejanja, zaradi katerih te zadene večno prekletstvo? Kaj so deajnja, zaradi katerih se znajdeš v peklu? To so dejanja, ki ukinjajo resnični cilj človeške eksistence, to so dejanja PROTI RAZUMU, dejanja občasnih STRASTI, POZELENJ, dejanja majhnih SLUČAJ-NOSTI, kot o tem piše že omenjeni Argentinec Jommi. To so požrešne, krvoločne zveri, ki se ti prikažejo tedaj, ko se je vse razsulo, v »črni noči«, kot smo že omenili.

Gorje ti, če ti v tisti »črni noči« ne priskočijo na pomoč. Zakaj do vsakega ne seže prijazna Vergilova beseda, vsakdo nima tako zveste priprošnjice, kot je to Beatrice. Potem se znajdeš v majhnih slučajnostih, v najbolj vsakodnevnih dejanjih, v majhnih strasteh, sredi katerih živi večina sveta. Tedaj ni težko zgrešiti poti, v »tisti črni noči«, zakaj redki se znajdejo, redki odkrijejo Vergila v sebi.

Drugi pa tedaj stopajo v znamenju volkulje:

Za njim pa še volkulja, vsa čutila
hotí noseča v drobu, suha mrha,
ki mnogo že ljudi je pogubila.

Oblila v grozi me je zona srha,
ko sem v prestrašne zrl ji poglede:
izgubil up sem, priti kdaj do vrha.

(Pekel I, 49-54)

Vse drugače pa je, če se rešiš, če se tvoje potovanje ne izgubi v »črni noči«, sredi katere se, kot se bojim, zna izgubiti večina sodobnega neosveščenega sveta.

Tedaj te zadene

O ISPLENDOR DI VIVA LUCE ETERNA

(Sij žive in večne luči)

(Gora očiščevanja, verz 139).

Tu gre za dejanja zaradi ljubezni in iz ljubezni, do bližnjika, skupnosti.

Da pa prideš do svetlobe, se moraš boriti. Eksistenca je BOJ. Smisel BOJA pa je ZMAGA. Zmagajo pa le tisti, ki so izbrali prava dejanja, ki so prerasli strasti, sovraštvo, poželenje, napuh. Zmagajo samo tisti redki, ki nosijo Vergila v srcu, ki imajo priprošnjico Beatrice in ki so dovolj krepotni, da se znajo pravilno odločiti za pravilna dejanja.

Dejanja znati razločevati, ločiti ljulko od semena, to je največja MOČ, ki bo očistila in prenovila Italijo, svet, človeštvo:

Italiji spet slavo bo dobival,
ki zanje umrla deva je Kamila
in kri Eurial, Turno, Niz prelival.
Povsod volkuljo to bo Moč gonila,
dokler ne vrže za peklá jo ograje,
odkoder Prazavist jo je spustila.

(Pekel I, verz 106-111)

Ta Moč bo vsem dejanjem, ki so nizkotna, enkrat za vselej naredila konec.

V Nebesih se nahaja tudi velika himna na siromaštvo, ki jo zapoje sv. Tomaž. Toda ta revščina je posebne vrste. Stopiti v revščino, pomeni ODTUJITI se posvetnim pomenom; tu gre za revščino, ki od-tuji sina od očeta, od pravil normalnega življenja, to je svetniško biva-nje. Tej himni frančiškanske revščine se pridružuje hvalnica modro-sti sv. Dominika, ki jo zapoje sv. Bonaventura.

Dantejeva Božanska komedija pa nenadoma razkrije še en problem. Medtem ko govore smrtniki posredovalni jezik, imajo svetniki govo-rico, ki izhaja iz neposrednega spoznanja. Edino tedaj, ko govore k smrtnikom, n.pr. k Danteju, tedaj govore v jeziku smrtnikov. Dru-gače pa Dantejeva poetična beseda zelo nazorno ponazoruje to novo govorico: v območju svetništva gre za besede, ki so čisti zvok, vzklik navdušenja. Nasproti govorici smrtnikov je svetniška govorica čisti zvok, nebeški jezik, čisti ples, arabeska. To je jezik, pred katerim se tudi veliki Dante zgrudi razorožen na tla.

Nebesa pomenijo konec koncev skrajno premaganje ODTUJE-NOSTI in popolno človekovo uresničitev. Pesnik Dante je razumel genialno parabolo in se bo na zemljo gotovo vrnil prenovljen, izven »utesnjenosti«
črne noči. Pekel se mu je razodel kot popolni nonsens, kot popolna neuresničitev človeka, kot skrajni panoptik odtujenosti, medtem ko so vice in nebesa za tolikokrat na smrt obsojenega florentinskega emigranta izraz človekove polnosti, uresničitve človekovega smisla, resnična sinteza človekove omejenosti z neomejenostjo višjih prostorov

Oponomba: Citati iz Pekla so delo dr. Tineta Debeljaka, Buenos Aires.

Pravni in gospodarski vidiki razlaščenja v luči vprašanja zaščite slovenske manjšine

Bogdan Berdon

Vsaka akcija mora sloneti: **A) na poznavanju vprašanja;**
B) na izbiri učinkovitih sredstev ter
C) na jasnosti ciljev, ki jih zasledujemo

A) Poznavanje vprašanja razlaščenja slovenske zemlje

To vprašanje moramo najprej poznati v njegovi pravni ureditvi, to je, poznati moramo, kako zakon ščiti naše pravice. Glede na to, da živimo v pravno urejeni državi, to je v državi, kjer mora biti vsaka akcija v skladu z zakonom, je poznavanje pravne ureditve nekega vprašanja osnovne važnosti.

Nepoznavanje pravne plati vprašanja razlaščenja naše zemlje je n.pr. privedlo do zmotnega mišljenja, po katerem naj bi že sam zakon prepuščal našega človeka na milost in nemilost razlastitelju.

b) Izbira učinkovitih sredstev za obrambo naših pravic in interesov

Naj takoj povem, da izključujem, da bi bil lahko razgovor — dialog z nasprotnikom učinkovito sredstvo za obrambo pravic razlaščencev.

Vprašanje razlaščenja naše zemlje je, poleg drugega, tudi imovinsko vprašanje. Razgovarjanje, »dialogiranje« z razlastiteljem ne bi nikoli in ne bo nikoli prisililo nasprotnika, da bo segel v žep ter plačal pravično ceno.

Dialog z nasprotnikom sploh ni nikako sredstvo (še manj pa učinkovito sredstvo), ampak samo oblika obveščanja nasprotne stranke o lastni pogodbeni moči (»potere di contrattazione«).

Zaradi tega je predvsem važno to, kar se sporoča našemu nasprotniku. Niti ni učinkovito sredstvo poznanje odnosno prijateljstvo s kakim funkcionarjem razlastitelja.

Ta sredstva so predvsem pravna (prizivi, pritožbe, tožbe, itd.) (1)

Obstajajo pa tudi druga sredstva: politična (resolucije, interpelacije itd.), ter tipično sindikalna (stavke, povorke, itd.), enaka kot jih uporabljajo delavci za obrambo svojih pravic in interesov.

(1) Istega mnenja je tudi člankar v Jadranskem koledarju 1965. Stran 38: »Predstavniki prizadetih in njihove organizacije pa so poleg tožb na Sodišče le za višjo odškodnino za razlastitve začeli napadati v pravno utemeljenih vlogah na tržaško Prefekturo in na višji Državni svet neupravičenost razlastitvenega postopka sploh in tudi neutemeljenost razlastitev za gradnjo naftovoda. Gornje izkušnje dokazujejo, da je zakon na strani tistega, ki ga pozna in ga tudi zato zna rabiti. Resnici na ljubo moramo tu zapisati, da je Konzorcij iz ul. Machiavelli 22 pravilno dojel pomen teh sredstev, ki so, kot bomo videli, edina prispevala, da je nasprotnik »klonil«.

C) *Jasnost ciljev, ki jih zasledujemo*

Ko smo spoznali vprašanje razlaščenja slovenske zemlje in sredstva, ki nam jih nudi zakon ter pravni red za zaščito razlaščenec, moramo tudi jasno vedeti, kaj pravzaprav hočemo doseči s svojimi posegi.

To vprašanje je bilo še najbolj zanemarjeno, tudi v letu 1965, dasiravno je to leto splošnega prebujanja.

Kaj je pravzaprav naš cilj?

Koristno je tukaj podčrtati, da ni naš cilj skrbeti za industrialce: nekateri (ki pravijo, da so na naši strani) menijo, da moramo pri svojih akcijah upoštevati tudi interese industrialcev. Tako stališče je docela zmotno, kajti ni mogoče istočasno biti na strani razlastitelja ter na strani razlaščenca. Niti ni mogoče biti nekje »v sredini«. Če nekdo hoče dejansko ščititi naše pravice, mora biti na strani lastnika. Za zaščito kapitala so že drugi temeljito poskrbeli.

No, in ko se vprašamo, kakšni so pravzaprav naši cilji, ugotovimo, da je odgovor odvisen od poznavanja pravne plati vprašanja ter od sredstev, ki jih imamo na razpolago za njih stvarno dosego.

I) Na osnovi zakonske ureditve ter sredstev, ki jih nam zakon nudi, lahko takoj odgovorimo, da je, ali pa da bi moral biti, naš pglavni cilj **ZAŠČITA SLOVENSKE ZEMLJE!**

In to vedno, kadar ni razlastitev upravičena za takojšnjo uporabo v zakonite industrijske namene.

Ta cilj je stvaren in osnovan na zakonu in zakonitosti ter vsled tega uresničljiv.

II) Drugič bi moral biti naš cilj, v primerih zakonite in osnovane razlastitve, doseči čim večjo odškodovanje našega človeka za izgubo lastne zemlje.

ZAŠČITA SLOVENSKE ZEMLJE

a) *Pomen obrambe slovenske zemlje*

Menim, da še vedno ni odveč poudariti, da je navezanost na lastno zemljo znak zavesti in odpora pred asimilacijo. Kdor je lastnik zemlje, ima vedno stvarno vrednost, ki ni podvržena nihanju vrednosti, kot ostali predmeti in dobrine. Zemlja je dobrina, ki se je ne da povečati v količini (količinsko) in trenutno pomanjkanje povpraševanja ne določa njene življenjske vrednosti in večnega pomena.

Čim dalj časa ostane zemlja v naših rokah, tem več dejanskega bogastva imamo Slovenci kot posamezniki in kot skupnost.

Nekaterim našim rojakom je ostalo še nekaj zemlje do lanskega leta na področju stare Istrske ceste. Pred 10 leti Pristaniška ustanova prisilno pobrala slovensko zemljo na istem področju po Lit. 150-200 za kvadratni meter. Tisti, ki so obdržali lastnino do 1964. leta, pa so prejeli po Lit. 6.000 za kv. meter (seveda, s tožbo). Iz tega je razvidno, kakšnega ekonomskega pomena je, da ostane naša zemlja čim dlje v naših rokah.

b) *Dejanske in pravne možnosti zaščite naše zemlje*

Splošno mnenje je, da E. P. I. T. lahko »razlašča« vse nepremičnine na področju industrijskega pristanišča. (1)

Predno se spustimo v pravno razložitev zadeve, se vprašajmo, če je sploh mogoče misliti, da bi E. P. I. T. lahko čez noč »razlastil« vsa zemljišča, hiše, stavbe, trgovine, šole itd., ki so v tem območju. Da bi čez noč izginile cele vasi in naselja kot so Krmenka, Lakotišče, Domio, Pulje, Žavlje, Oreh, Trnje, Štramar itd., kjer stanuje na tisoče ljudi!

Take »pravice« E. P. I. T. nima in je ne more imeti. Po nasprotnem mnenju, ki je prišlo do izraza na omenjeni seji dolinskega občinskega sveta (1) in ki prihaja do izraza tudi v nekaterem slovenskem tisku, bi nam E. P. I. T. lahko kar čez noč pobral vse naše vasi in naselja, ter vso našo zemljo. Edini pogoj, da bi se to zgodilo, je, da E. P. I. T. »hoče«, kajti taka naj bi bila njegova »pravica«. (2)

V resnici to ni res in se nam upira sama misel, da bi temu bilo tako. Na tisoče naših rojakov bi bilo prepuščeno na milost in nemilost E. P. I. T.-u z vsem svojim imetjem.

E. P. I. T. NIMA PRAVICE, DA RAZLAŠČA NAŠO ZEMLJO.

Pristaniška ustanova lahko samo zaprosi prefekta, da izda razlastitveni dekret na njeno ime, kadar obstajajo vsi pogoji, ki jih postavlja zakon. Pristaniška ustanova ima tedaj možnost zaprositi prefekta, kot državni organ, naj prouči njeno prošnjo za razlastitev. Prefekt nato lahko tako prošnjo sprejme in izda razlastitveni dekret, ali pa jo zavrne.

Ko trdimo, da E. P. I. T. nima »pravice razlaščati«, ampak da ima samo možnost vložitve prošnje do razlastitve, ne gre samo za besede. Nasprotno, gre za bistveno vprašanje pravnega stanja naših nepremičnin.

Ne moremo tu navajati vseh razlogov, ki smo jih navedli v »pravno utemeljenih vlogah na Tržaško prefekturo in na višji Državni svet« (2). Šlo je za vloge, ki vsebujejo več kot 200 strani, na katerih dokazujemo »neupravičenost razlastitvenega postopka sploh in tudi neutemeljenost razlastitev za gradnjo naftovoda«.

(1) Glej zapisnik seje Dolinskega občinskega sveta z dne 6-10-65. Stališče dolinske občine je osnovne važnosti za obrambo naših življenjskih interesov in pravic proti znanemu razlastitelju.

(2) Glej Jadranski koledar iz leta 1965, stran 36: »Leta 1953 je bila ustanovljena z ukazom Z. V. U. št. 66 »Ustanova za industrijsko pristanišče v Trstu« s pravico, da razlašča ali odkupuje zemljišča na področju industrijskega pristanišča v Žavljah in jih potem preprodaja industrijskim podjetjem...« In še: »Kazalo je, da se bo po prejšnjih slabih skušnjah slovenskega človeka polastilo malodušje in da se bo znašel zopet nezaščiten v tem neenakem boju, zlasti še ker je imel pred seboj kar dva močna nasprotnika: Ustanovo za industrijsko pristanišče, kateri je po zakonu priznana pravica razlaščati zaradi »javne koristi« in zato po zelo nizki ceni, ter bogato delniško družbo »Trans Alpine Pipeline« ali S.I.O.T. (Società Italiana per l'Oleodotto Transalpino).« Očividno pisec tega članka jemlje preveč dobesedno slovenski prevod besedila ukaza št. 66/53, ki je izredno slab in netočen. Naj takoj omenim, da sploh ni res, da bi bila Ustanovi za industrijsko pristanišče »...po zakonu priznana pravica razlaščati... po zelo nizki ceni...« Tudi E. P. I. T. je dolžan plačati pravično ceno.

A danes ni niti več potrebno dokazovati, da E. P. I. T. nima »pravice razlaščati na področju Industrijskega pristanišča«, kajti vsi vemo, da je Prefekturni svet sprejel omenjene vloge ter zavrnil prošnjo E. P. I. T.-a (2), da bi dosegel lastnino s prefektovim dekretom, vsled česar je morala družba S. I. O. T. (po družbi Bechel, ki jo predstavlja) stopiti v neposredna pogajanja z zakonitimi lastniki nepremičnin.

Na ta način se je tudi zrušil »mit« E. P. I. T.-a in njegova navidezna vsemogočnost nad usodo naših ljudi in njih lastnino na področju Tržaškega Industrijskega pristanišča.

VPRAŠANJE RAZLASTITIVENE ODŠKODNINE

Pravična odškodnina, to je povračilo škode, ki jo nekdo utрпи po krivdi ali pa v korist drugih, je osnovno načelo vsake civilizirane družbe. Tudi razlastitvena odškodnina bi morala biti po moralnih načelih pravična. Nujnost odškodovanja povzročene škode je tedaj moralno pravilo, ki bi ga zakon moral spoštovati.

Pregledali bomo na kratko, kako je z zakonodajo v slučaju razlaščevanja na ime E. P. I. T.-a. A najprej bomo podčrtali, da še dandanašnji velja kot najbolj pravični zakon št. 2359 iz leta 1865.

OSNOVNI ZAKON O RAZLASTITVAH št. 2359 IZ LETA 1865

Postopek za ugotovitev razlastitvene odškodnine

Osnovni zakon o razlaščevanju zaradi javne koristi iz leta 1865 temelji na enostavni modrosti; zakonodajalec je bil tedaj mnenja, da ni dopustno dovoliti dolžniku, da sam določa svoj dolg. Razlastitelj je navaden dolžnik, ki mora plačati ceno za razlaščene nepremičnine. Ni si mogoče namreč predstavljati, da bi »oblastni kupec« ali razlastitelj sam določal ceno zemljišču, kakor si ni mogoče predstavljati, da bi navaden kupec sam odmeril višino cene, ki naj bi jo plačal prodajalcu. Po osnovnem zakonu o razlastitvah št. 2359/1865 je možno določiti razlastitveno odškodnino edinole sporazumno z lastnikom, kar pomeni, da ima slednji enakopravni položaj z razlastiteljem.

V kolikor ne pride do sporazuma o odškodnini med razlastiteljem in razlaščencem, mora imenovati sodišče cenilca izvedenca, ki naj

- (2) Popolnoma resnična je bila novica, ki jo je objavil Primorski dnevnik z dne 24-10-65 s temle naslovom: »Izredno važen sklep Tržaške prefekture. Način razlaščevanja za naftovod je nezakonit in neutemeljen! Prefektura je izdala ta sklep na številne pritožbe razlaščencev — Sklep bo pripomogel k zaščiti pravic razlaščencev«.

Docela naivno in neumestno pa je bilo naknadno zanikanje te novice nekega politika neke italijanske stranke in Konzorcija samega. (Prefektura ni nikoli zanikala te novice Primorskega dnevnika). Tu ni važno, če je Prefektura izdala ukrep, sklep, ukaz, mnenje, akt, itd., važno je samo, da je Prefektura sprejela stališče razlaščencev.

»Nell'ampia accezione di atto amministrativo sono comprese tutte le manifestazioni, speciali e concrete, della volontà della pubblica amministrazione, sia che si esplichino con pronuncie e dichiarazioni, sia che consistono in azioni materiali, positive o negative« (Cass. civ. 5-5-1951 n. 1065).

Danes vsi vemo, da je E.P.I.T moral vložiti (19-11-65) drugo prošnjo za razlastitev...

oceni dejansko vrednost nepremičnine namenjene razlastitve. (Naj tu omenim, da sam civilni zakonik, v členih 1473 in 1474, določa isto načelo: v slučaju nesporazuma med prodajalcem in kupcem mora določiti ceno tretja nezainteresirana oseba).

Po osnovnem zakonu ni dopustno, da zainteresirana stranka sama sebi sodi o svojih obveznostih do drugih.

V nasprotju s tem, pa E. P. I. T., kot dolžnik, sam sebi določa ceno za razlaščene nepremičnine. Pristaniška ustanova je povsem enostransko in samovoljno določala odškodnine za zemljišče. Tako je počenjala že celih 10 let.

NAČIN DOLOČITVE ODŠKODNINE

V pogledu načina za določitev odškodnine pa Osnovni zakon iz leta 1865 predvideva, da mora ta odgovarjati »pravični ceni, ki bi jo imela nepremičnina v svobodnem kupoprodajnem pogajanju«. (Člen 39). To načelo »pravične cene«, ki naj temelji na dejanski tržni vrednosti dobrine, je seveda zdravo in pošteno. Razlaščenec mora dobiti odškodnino, ki naj odgovarja tržni vrednosti izgubljene nepremičnine, da si lahko nakupi drugje slično dobrino. Na ta način vsota denarja, ki jo razlaščeni lastnik dobi kot odškodnino, predstavlja dejansko vrednost razlaščene nepremičnine.

Razlaščevanje v korist E. P. I. T.-a je možno razdeliti na tri obdobja:

- I) Obdobje od 21-5-49 do 1-5-53.
 - II) Obdobje od 1-5-53 do 22-8-55.
 - III) Obdobje od 22-8-55 do današnjih dni.
- I) *Obdobje — Doba E. P. I. Z. - a.*

Z ukazi št. 102, 103 in 104, vsi z dne 12-5-1949, je bivša Z. V. U. ustanovila »Žaveljsko industrijsko pristanišče« ter »Pristaniško industrijsko ustanovo v Žavljah« (E. P. I. Z. = »Ente del Porto Industriale di Zaule«). Kar se tiče razlaščevanja, je člen III Ukaza št. 102/49 določal, da veljajo predpisi osnovnega zakona št. 2359 iz leta 1865. V tej prvi dobi, v dobi »E. P. I. Z. - a«, ni bilo mogoče enostransko in samovoljno določati odškodnine, ampak je veljalo načelo enakopravnosti razlaščenca z razlastiteljem. Če ni prišlo do sporazuma, je predsednik tribunala imenoval nepristranskega zapriseženega cenilca z nalogo, da ugotovi dejansko vrednost nepremičnine namenjene razlastitvi. Šele po sodni ocenitvi in po pologu tako določene odškodnine v banko in na ime lastnika je prefekt (odnosno tedanji conski predsednik) lahko izdal razlastitveni dekret v korist E. P. I. Z. - a. To, kar se tiče postopka za določitev odškodnine.

V pogledu načina ocenjevanja pa je ravno tako veljalo načelo »pravične cene« ki ga vsebuje Osnovni zakon v členu 39.

Zanimivo bo tu navesti primer »opozicije« proti odškodnini, ki jo je vložil sam E. P. I. Z. na tukajšnji civilni tribunal (gre za sodni spor G. N. 1110/52). Razlastitelj (E. P. I. Z.) je moral sam zahtevati predhodno sodno ocenitev, da bi nato lahko zaprosil prefekta (oziroma tedanjega conskega predsednika) za razlastitev neke nepremičnine. Predsednik

tribunala je imenoval izvedenca v ocenjevanju, ki je določil odškodnino, katero je moral E. P. I. Z. položiti v banko v korist razlaščenca. Razlaščena stranka se je strinjala s sodno ocenjeno vrednostjo nepremičnine ter ni vložila »opozicije«. Nasprotno, sam E. P. I. Z. je vložil »opozicijo«, ker se je čutil prizadetega zaradi višine predhodne sodne ocenitve. Iz tega primera vidimo, da je bil tedaj razlaščenec zares enakopraven v pogledu zaščite njegovih interesov do pravične odškodnine. A to pravno stanje je kaj kmalu doživelo popoln preobrat v škodo razlaščenca in v korist E. P. I. Z. - a, ki se je potem prelevil v E. P. I. T. (Ente del Porto Industriale di Trieste).

II) *Obdobje — Doba E. P. I. T. - a* (1-5-53 — 22-8-55)

Pravno stanje prvega obdobja se je prav gotovo zdelo nekaterim »krogom« preveč ugodno za šibkejšo stranko, to je za razlaščenca.

Treba je bilo tedaj ustvariti »zakonska sredstva«, da se močnejšemu, to je razlastitelju, dajo močnejša orožja za osvajanje naše zemlje, za ubožanje našega človeka.

Uradni list št. 12 z dne 1.5.53 bivše Z. V. U. je objavil zloglasni Ukaz št. 66 18-4-53, ki vsebuje Enotno besedilo vseh ukazov in predpisov o Industrijskem pristanišču v Trstu. E. P. I. Z. postane E. P. I. T., ker se »Žavlj« spremeni v »Trst«.

Postopek za ugotovitev-ocenitev odškodnine, ki ga poznamo v prvem obdobju, izgine. Člen XVI zloglasnega Ukaza št. 66/53 daje dolžniku (E. P. I. T. - u) možnost, da sam določa po svoji mili volji ceno, ki naj jo izplača razlaščencu. Uresniči se največji logični in pravni absurd: dolžnik postane svoj sodnik. Na ta način se pokoplje 2.000 let pravne in ljudske modrosti. Zagovorniki tega absurda dobijo edini izgovor v trditvi, da je dolžnik »javna ustanova« - »ente pubblico«. V tem naj bi bilo jamstvo, da se z nami ne bo postopalo samovoljno in krivično. Toda po pravni — in morda še bolj življenjski — logiki je dolžnik pač dolžnik. Splošne izkušnje nas učijo, da so državne, poldržavne, javne ustanove in uradi ponavadi najslabši dolžniki v pogledu plačevanja dolgov in izpolnjevanja obljub. Naše specifične slovenske izkušnje v tem pogledu so zadosten dokaz pravkar omenjeni resnici.

Člen XVI dobesedno pravi:

»Zaradi razlastitve nepremičnin, omenjenih v prejšnjih členih, mora korporacija «Industrijsko pristanišče v Trstu» objaviti seznam nepremičnin, ki naj se razlastijo, z označbo ponujene cene.

Po poteku 15 dni po objavi mora conski predsednik na predlog korporacije odrediti polog ponujenih zneskov; ko se mu predložijo potrdila, da je bil predlog izvršen, izreče razlastitev in dovoli zasedbo dotičnih nepremičnin.

Predpisi zakona z dne 25. junija 1865 št. 2359 s kasnejšimi spremembami ostanejo v veljavi, v kolikor ta ukaz ne vsebuje predpisov.«

Prva dva odstavka tega člena postavljata razlaščenca v brezpraven položaj v pogledu določanja cene za njegovo imetje. Nemogoče si je

misлити, da bi bil postopek, ki v Osnovnem zakonu št. 2359/1865 zajema 63 členov, tu zgoščen v prvih dveh odstavkih člena XVI Ukaza 66/53. Zadnji odstavek tega člena dopušča vsekakor blagodejno tolmačenje v korist razlaščenecv, ker se sklicuje na Osnovni zakon iz leta 1965.

A praktično je Prefektura v Trstu vseskozi uporabljala samo prva dva odstavka člena XVI in vsled tega je razlaščena stranka izpadla kot brezpravna oseba, ki nima nobenega formalnega jamstva za nepristransko določitev vrednosti svojega razlaščenega imetja.

V tem pogledu ne bo odveč navesti mnenje tukajšnjega tribunala v razsodbah letošnjega leta (1): »Potrebno je takoj predočiti, da so v predmetni stvari predpisi členov 31, 32, 33, 47 in 48 osnovnega zakona iz leta 1865, št. 2359 - ki narekujejo, da je treba določiti odškodnino na osnovi sodne ocenitve v slučaju nesporazuma z lastnikom, in ki postavljajo polog te odškodnine kot pogoj za izdajo razlastitvenega dekreta — bili razveljavljeni po členu XVI Ukaza št. 66/53 bivše Z. V. U. Po tem členu je izdaja razlastitvenega ukrepa odvisna samo od položitve odškodnine, ki jo sam razlastitelj predhodno določi ne glede na to, če jo lastnik sprejme ali ne, in brez vsakršnega predhodnega tozadevnega sodnega ocenjevanja.

Ta sprememba, čeprav na eni strani dopušča hitrejšo pridobitev nepremičnine razlastitveni ustanovi, na drugi strani očitvno omejuje zaščito razlaščenca, posebno v pogledu roka za priziv zoper ocenitev, ki se v tem primeru skrajša na 30 dni; — ta sprememba nikakor ne dopušča nikake sodbe o pravičnosti in ustreznosti, ki jo je treba priznati predhodno določeni odškodnini na osnovi ocenjevalnega postopka, ki ga narekujejo predpisi zakona iz leta 1865.

O načinu ocenjevanja razlaščenih nepremičnin.

Še hujsi udarec pa so doživeli lastniki nepremičnin v pogledu zakonskega določila o načinu ocenjevanja vrednosti nepremičnin v razlastitvah za E.P.I.T. Načelo »pravične cene« je doživelo usoden udarec.

(1) Gre za razsodbe št. 444, 445, 446, 447, 449, 450, 451, 458, 459 in 474: Non è inopportuno premettere che nella soggetta materia, le prescrizioni degli art. 31, 32, 33, 47 e 48 della fondamentale legge n. 2359 del 1865 — per le quali, in difetto di accettazione dell'indennità offerta, questa deve essere determinata in base a perizia giudiziale e l'emmissione del decreto di esproprio resta condizionata al deposito dell'indennità stessa nell'ammontare così stabilito — sono state derogate dall'art. XVI dell'Ordine n. 66/53 del cessato G. M. A., a termini del quale l'emmissione del provvedimento espropriativo è subordinata al deposito della indennità prefissata dall'espropriante, indipendentemente dalla sua accettazione e da qualsivoglia preventivo accertamento giudiziale in proposito.

La deroga, se da un lato rende più rapida l'acquisizione del bene all'ente espropriante, dall'altro evidentemente importa una minore tutela per l'espropriato, specie in relazione al termine per l'impugnazione della stima — che, pur nell'ambito di tale diversa disciplina, rimane limitato a trenta giorni — e, in ogni caso, non consente quella presunzione di corrispondenza ed equità, che, in virtù del congegno accertativo ivi previsto, va riconosciuta all'indennità in via preventiva determinata con il rispetto delle indicate disposizioni normative della legge del 1865.»

Člen XIV Ukaza št. 66/53 je tako določal: »Razlastitvena odškodnina se mora računati po tržni vrednosti nepremičnine, pri čemer veljajo zemljišča za poljska zemljišča ne glede na to, če so lahko tudi gradbena.« Razmerje med gradbeno in poljsko vrednostjo zemljišča je, v normalnih pogojih, 1 proti 10. To pomeni, če je kmečka cena 100, je gradbena vrednost 1.000. To razmerje se seveda veča vse bolj, ko se približujemo mestu in predmestju.

Vsekakor, omenjeni člen XVI je uzakonil ponaredbo resnice: je dovolil, še več, je ukazal falzificiranje dejanskega stanja. Če je neko zemljišče gradbeno, po zakonu ni bilo gradbeno, ampak »kmečko«. Tudi če je bilo vino, je zakon rekel, da je voda. In kot voda se je »ocenjevalo«.

Tak predpis, ki je določal tako krivično, lažno izkrivljanje resnice, je bil kajpada v korist razlastitelju, E. P. I. T. - u, in v nepreračunljivo škodo razlaščencu. Ta predpis je bil v veljavi vse do 22-8-1955, ko je Uradni vestnik vladnega komisariata za Trst št. 24 objavil Dekret št. 248 z dne 19-8-1955. Dejansko pa se je E. P. I. T. držal te alkimistične določbe vse do 9. septembra 1965, kot bomo vsak čas videli.

III) *Obdobje — Od 22-8-1955 naprej*

Dekret št. 99 Vladnega Gen. Komisarja.

Že v svojem dekretu št. 99 z dne 18-3-1955 (objavljen v Uradnem vestniku št. 9 z dne 21-3-1955) je vladni komisar za Trst odredil naj se brišejo »besede« (Sic!) »pri čemer veljajo zemljišča za poljska zemljišča, ne glede na to, če so lahko tudi gradbena« iz člena XIV Ukaza 66/1953 bivše Z.V.U.

A to »brisanje« je veljalo samo za zemljišča na stanovanjskem področju (zona residenziale). Nekaj časa, to je do 22-8-55, so predpisi nanašajoči se na E. P. I. T. vsebovali protislovno diskriminacijo, ker sta obstajala dva načina za ocenjevanje vrednosti, to je, za določanje odškodnine: na eni strani kriterij tržne cene, ki upošteva tudi gradbeni značaj zemljišč (in stavb!), na drugi strani pa fiktivni način, po katerem je bilo treba izumetničeno in samovoljno oceniti kot kmečka zemljišča vse nepremičnine na industrijskem področju, ne glede na dejansko naravo in stvarno stanje. Tako umetno ločevanje, ki so ga vsebovali predpisi E. P. I. T. - a, ni bilo upravičljivo na nikak način. Že sama zakonodaja je kršila načelo enakosti in enakega ravnanja z vsemi lastniki. Tako npr. lastnik, ki je imel zemljišče v industrijskem območju, ne bi smel prejeti, po zakonskih predpisih, pravične odškodnine. Njegov sosed pa, čigar zemljišča je ločila samo nevidna črta, meja s stanovanjskim področjem, je imel to pravico.

Vsa ta izvajanja so strogo pravne narave. Dejansko so se našemu človeku dogajale krivice na »obeh področjih«, na stanovanjskem in industrijskem, kot bomo videli v naslednjih navajanjih.

Na vsak način, v Uradnem vestniku št. 24 z dne 22-8-1965 je vladni generalni komisar objavil Dekret št. 248 19-8-1965, s katerim je pometel s sramotnim predpisom o poneverjanju resnice, o popačevanju stvarnosti, ki ga je vseboval člen XIV Ukaza 66/53, ter spet postavil

kriterij stvarne tržne cene za ocenjevanje vrednosti nepremičnine. Na ta način je bilo treba, raje bi bilo treba, upoštevati tudi gradbeni značaj nepremičnin pri ocenjevanju njih vrednosti.

Za razliko od prvotnega člena XIV Ukaza št. 66/53 bivše Z. V. U. (ki pa je imela zelo malo besede pri setavljanju tega zakona!) je člen I. Dekreta 248/55 vladnega komisarja za Trst določil tudi, da mora odškodnina odgovarjati tržni ceni nepremičnine v dobi razlastitve. Omenjeni člen XIV tega vprašanja, to je vrednosti v času, sploh ni poznal. Bilo je pač vseeno; kajti sam zakon je dovoljeval odnosno ukazoval falzificiranje stvarnosti.

V tej tretji dobi, ki traja od 22-8-55, je osnovni kriterij za ocenjevanje odškodnine v skladu s splošnim načelom, da mora prav ta odgovarjati tržni ceni tako, da si razlaščenec lahko drugje nabavi slično in enakovredno nepremičnino.

A tudi v tej tretji dobi, ki jo doživljamo še danes, pogrešamo zaščitnih predpisov o postopku določanja odškodnine, to je o postopku, kjer bi se moral izvajati predpis o stvarni tržni ceni, ki ga vsebuje člen 1 Dekreta 248 iz leta 1955.

Če nimamo primernih sredstev za zaščito svojih pravic, te ostanejo gola črka (Primerjaj londonski Memorandum).

Tako je tudi dekret 248/55 ostal za E. P. I. T. navaden kos papirja. Naš razlastitelj je vseskozi uporabljal možnost (ne pravice), ki mu jo daje člen XVI Ukaza 66/53, da ponudi, kar se mu ljubi, to je, da določi ceno po svoji mili volji.

Povedali smo, da bi morala razlastitvena odškodnina odgovarjati »pravični ceni«, to je vsoti denarja, s katero bi si prizadeti lahko nakupil enakovredno nepremičnino. Po tem načelu se mora ta cena časovno nanašati na dobo razlaščevanja. Tako bi bilo krivično ponuditi letos cene izpred 5 ali 10 let. Toda E. P. I. T. je popolnoma pozabil na ta predpis. Naj navedem nekaj primerov.

V Uradnem vestniku vladnega komisarja št. 14 — 15-7-1955 je E. P. I. T. objavil »ponujene« vsote (po Lit. 80 za kv. meter!) za večje površine zemljišč pri S. M. M. Spodnji. S temi cenami je potem dosegel razlastitveni dekret (Div. IV N. VII C/2 - 6140 z dne 9-4-1957) čez dve leti, to je 9-4-1957. Očividno je, da so se cene spremenile v takem presledku časa.

Še en primer: E. P. I. T. je objavil »cene« za precej posestev ravno tako v S. M. M. Spodnji v Uradnem listu št. 10 bis z dne 15-5-54 bivše Z. V. U. S temi cenami, ki jih je potemtako sestavil leta 1954, je imel E. P. I. T. korajžo zahtevati razlastitev leta 1958. S prefektovim dekretom Div. IV prot. VII/C/2-4765 z dne 17-3-1958 je prefekt, na zahtevo E. P. I. T. -a, ukazal razlastitev teh posestev (šlo je tudi za hiše in domačije) s »cenami« iz 1954. leta.

Še en primer in potem naj bo dovolj: v Uradnem listu bivše Z. V. U. št. 1 bis z dne 1-1-54 (kar pomeni, da so si »ceno« izmislili že leta 1953) je E. P. I. T. objavil daljši seznam nepremičnin s ponujanimi cenami,

ki jih je sam enostransko določil. Gre torej za »cene« iz 1953. leta. No, te cene so služile za razlastitev v letu 1960; z dekretom Div. Iva N. VII/C/2 - 15931 z dne 23-8-1960 je prefekt določil razlastitev teh nepremičnin. Minilo je 7 let. Vrednost denarja je znatno padla, vrednost nepremičnin se je znatno dvignila.

Poglejmo še pravne zaključke takega načina ravnanja.

Vse navedene cene je E.P.I.T. sestavil v II dobi, to je v dobi, ko je še veljal zloglasni člen XIV Ukaza 66/53 bivše Z. V. U. (od 1-5-53 do 22-8-55). Strogo »juridično« bi lahko rekli, da je E.P.I.T. ravnal v duhu tega člena XIV, ki je postavljал kriterij »falzificiranja stvarnosti« za »ocenjevanje« nepremičnin. A glede na to, da je z dnem 22-8-1955 nehal veljati ta predpis, bi moral tudi E.P.I.T. smatrati za nezakonite te cene. V resnici pa je E.P.I.T. zahteval razlastitve v tretji dobi s »cenami«, ki jih je skrpucal pod režimom člena XIV Ukaza št. 66/53, to je, z nezakonitimi »cenami«. S cenami, ki so sad falzifikata.

C. S. T. I. OKROŽNICA VLADNEGA GENERALNEGA KOMISARJA
ŠT. 19-8-13916-56 Z DNE 28-12-56

To, seveda, ni nikogar motilo, najmanj pa Posebno Tehnično Nepremičninsko komisijo pri E.P.I.T.-u, ki jo je ustanovil Vladni komisar z okrožnico št. 19-8-13916-56 z dne 28-12-56 (Commissione Speciale Tecnico - Immobiliare - C. S. T. I.).

Ta Komisija naj bi imela nalogo določevanja »pravične cene«! Kako je ta Komisija opravljala svoj posel, je do neke mere razvidno iz navedenih primerov. Leta 1960 ni npr. opazila, da gre za cene, ki so jih njeni predniki zasnovali že leta 1953.

Tako se je postopalo z našim imetjem. Vladalo je mnenje, da je vse to početje nekje v skladu z zakonom. V resnici pa je šlo za samovoljno in oblastno razvnanje z našimi pravicami. Nekateri seveda niso klonili ter so se pritožili na sodišče.

Zanimivo je spoznati vsaj nekaj takih primerov.

Številka pravde	»Cena« E.P.I.T.-a	Odškodnina tribunala
R. G. 1814/60	Lit. 216.800	Lit. 3.200.000
R. G. 1813/60	Lit. 169.500	Lit. 900.000
R. G. 1815/60	Lit. 129.000	Lit. 702.000
R. G. 1824/60	Lit. 477.000	Lit. 2.718.700
R. G. 666/56	Lit. 3.910.000	Lit. 10.036.860
R. G. 263/59	Lit. 1.670.000	Lit. 7.990.000
R. G. 1811/60	Lit. 850.000	Lit. 2.172.436
R. G. 1297/59	Lit. 250.000	Lit. 720.000

A večina naših ljudi je bila nepoučena o svojih pravicah.

NAČINI OCENJEVANJA

Kaj je pravzaprav »kmečka vrednost« nepremičnine na področju E. P. I. T. -a? Na to vprašanje ni nihče odgovoril z jasnostjo in prepričljivostjo. Ocenjevalna znanost pozna v glavnem dva načina za določanje tržne vrednosti nepremičnin, to je, primerjalna (sintetična) metoda in analitična metoda.

Primerjalni (sintetični) kriterij ocenitve nepremičnine se naslanja, kot že sama beseda pove, na primerjavo z obstoječimi cenami podobnih zemljišč na določenem področju svobodnega tržišča.

Na ta način se uresničuje načelo pravične odškodnine.

Analitična metoda ocenjevanja

Slednji kriterij jemlje kot osnovo čisti dohodek nepremičnine, ki se ga potem kapitalizira z gotovo mero. Na primer: nek vrt da čisti letni dohodek Lit. 100.000. — Cenilec določi mero kapitaliziranja na 5 %. Čisti letni dohodek se pomnoži z 20, to je, $100.000 \times 20 = 2.000.000$ Lit. To naj bi bila tržna cena vrta. Vzemimo še primer mestnih stanovanj. Neko stanovanje nese Lit. 500.000 najemnine letno (to je Lit. 40.000 na mesec). $500.000 \times 20 = 10.000.000$. Dejansko, v današnjih dneh, stanovanje v mestu, ki prinaša mesečno najemninski dohodek Lit. 40.000, stane približno Lit. 10.000.000.

Ta metoda ocenjevanja nepremičnin v območju E. P. I. T. -a pa ni priporočljiva zaradi tega, ker je grožnja razlaščenja omrtvičila vsako sodobno intenzivno poljedelsko udejstvovanje ter vsako investiranje.

A glavni razlog, da ta ocenjevalni način odklanjamo, je v tem, ker bi prav ta nikoli ne privedel do dejanske tržne vrednosti zemljišč, ki niso kmečka, ampak gradbena. Vzemimo npr. travnik ali pašnik ali celo neobdelano površino. Po analitični metodi, to je na osnovi pridelka, ne bi mogli nikakor določiti dejanske tržne vrednosti travnika ali pašnika, da ne govorimo o nerodovitnih površinah. Slednje površine bi morali tako rekoč podariti E.P.I.T.-u. No kljub tej resnici je E.P.I.T. »ocenjeval« vse do 9-9-65, kot bomo vsak čas videli, vse površine kot kmečka zemljišča.

Na podlagi analitične metode ni mogoče ugotoviti tržne cene nepremičnine v okviru E.P.I.T.-a. S primerjalno metodo pa lahko ugotovimo obstoj samo trga gradbenih zemljišč, ker kmečkega tržišča sploh ni.

»V tem okviru, v katerem ni mesta za nepremičninsko kmečko tržišče (ki dejansko ne obstaja), če predmetna zemljišča lahko imajo neko vrednost (in je nemogoče, da je ne bi imela), je ta vrednost nujno soodnosna s stopnjo njihove uporabljenosti v gradbene namene« (citirane razsodbe iz leta 1965 tržaškega sodišča). (1)

(1) «In, questo quadro — in cui non vi è posto per un mercato immobiliare agricolo (in effetti inesistente), se il terreno di cui alla causa ha un valore (e non può non averlo), esso è necessariamente correlato al suo grado di utilizzazione per scopi edificatori».

Ponavljamo: kmečko trgovanje ne obstaja, kmečki značaj je že davno izginil. V navedenih razsodbah se navaja diagram ing. arch. M. Budinisa, ki ga je ta izdal že 1947. leta.

Po tem diagramu je vrednost zemljišč odvisna od razdalje od središča mesta in bi predmetna zemljišča morala znašati 1/30 vrednosti površine v mestnem središču. Če npr. računamo, da stane mestna površina Lit. 100.000 za kv. meter, bi moralo veljati zemljišče v dolinski občini Lit. 3.000. Od te vsote je treba nekaj odbiti za površine, ki niso ob cestah in v bližini javnih zvez.

V istih razsodbah beremo, da gre za »rodovitno dolino, odprto na morje, ki jo obkroža hribovje v zaledju, do katere je že prišlo predmestje; v takem naravnem položaju in okolju, ki je brez primerjave v celi Tržaški pokrajini, katera razpolaga z izredno omejenim podeželskim ozemljem, ki je na splošno kraško ter nerodovito...« (2)

DOPIS VLADNEGA KOMISARJA ŠT. 19-8-2704-1965 z dne 19-9-1965, KI ODOBRAVA ZAPISNIK IZVRŠNEGA ODBORA E.P.I.T.-a Z DNE 9-9-65 št. 4/1965-66.

Nekoliko smo se zadržali pri pravkar zaključenem poglavju samo zaradi tega, da bi upravičili občutek zaprepaščenja ob branju predmetnega zapisnika z dne 9-9-65. Ta zapisnik vsebuje še en dokaz upravičenosti našega nezadovoljstva v pogledu razlaščevanja v korist E. P. I. T.-a. V tem zapisniku beremo med drugim in v odnosu do razsodb št. 447 - 449, 451, 458, 459 in 474 - 1965. leta tole: vse razsodbe »navajajo kriterij zazidljivosti ter primerjanja z zemljišči izven območja Ustanove, vsled česar se tržna vrednost, kateri mora ustrezati razlastitvena odškodnina, odmerja po tržni vrednosti nepremičnin, ki niso podvržene namenu industrijskega območja. Glede prvega kriterija je podpredsednik E. P. I. T.-a mnenja, da morebitni priziv osnovan na klasifikaciji zemljišč, ki jo je do danes upravljal E. P. I. T. (kmečka uporaba), nima nikake možnosti do uspeha...vsled tega je treba kriterije, ki jih je uporabljala Posebna tehnično nepremičninska komisija (Commissione Speciale Tecnico- Immobiliare), spremeniti in prilagoditi omenjenim razsodbam.« (3)

Ta dokument jasno priča, kako osnovano je bilo nezadovoljstvo naših ljudi v pogledu razlastitvene odškodnine. Komaj 9-9-65 je E.P.I.T.

- (2) ...« una fertile vallata circondata da alture verso l'entroterra e aperta sul mare, ormai raggiunta dalla periferia cittadina; in una situazione naturale ed ambientale, cioè assolutamente priva di ogni riscontro dell'ambito di tutta la Provincia di Trieste, che dispone di una limitatissima estensione di territorio, extracittadino, generalmente carsico ed improduttivo...»
- (3) «Le sentenze... enunciano criteri di edificabilità delle aree espropriate e della comparazione con le aree situate fuori del comprensorio dell'Ente per cui il valore al quale deve corrispondere l'indennità di esproprio è commisurata a quello degli immobili non soggetti a vincoli del Comprensorio Industriale...» «Per quanto riguarda il primo criterio il Vice Presidente esprime l'avviso che un'eventuale appello fondato sulla classificazione dei terreni finora adottato dall'E.P.I.T. (uso agricolo) non abbia alcuna possibilità di successo. In conseguenza i criteri adottati dalla Commissione Speciale Tecnico-Immobiliare dovranno essere modificati ed adeguarsi alla Giurisprudenza suddetta.»

spoznal, da ne gre za kmečka zemljišča. V navedenem dokumentu se brez ovinkov priznava, da je vse do 9 septembra 1965 slavna »C.S.T.I.« »ocenjevala« kot kmečka zemljišča, dasiravno je šlo za gradbene površine! Vse do 9-9-65 je tedaj za E. P. I. T. veljalo alkimistično načelo, ki ga je vseboval zloglasni člen XIV Ukaza št. 66/1953 bivše Z. V. U.

Do tega dne je E. P. I. T. pretvarjal stvarnost v škodo razlaščenecv, v neprecenljivo škodo našega človeka.

Mimogrede naj tu omenim, kako zmotno je stališče nekaterih ljudi, ki so se zadnje čase lovili po mestu v korist E. P. I. T.-a. Taki ljudje trdijo, da mi zganjamo »vitimizem« v odnosu do E. P. I. T.-a. Ti ljudje pravijo, da je E. P. I. T. ravnal z nami pravično. Gornja izvajanja in navajanja potrjujejo, da ni šlo za »vitimizem«, ampak za kruto, samovoljno, krivično odzemanje naše lastnine, ki nam je povzročilo stvarno nepopravljivo škodo. Omenim naj še, da je E. P. I. T. skušal na vse načine prikazati neosnovanost in neupravičenost našega nezadovoljstva s takim početjem z našimi pravicami. V prejšnjih letih so vsi državni uradi in organi naravnost ponavljali to, kar jim je E. P. I. T. napisal. Tudi letos je naš razlastitelj pisal Predsedniku deželnega sveta pismo z zahtevo, naj ga prebere na seji deželnega sveta. Predsednik je zahtevo zavrnil. V tem pismu E. P. I. T. trdi, med drugim, da so bili razlaščenci vedno zadovoljni z odškodnino! (1)

Z A K L J U Č K I

Mi se učimo iz desetletja v desetletje. Na koncu vsakega desetletja se zavedamo, kaj vse bi lahko napravili za obrambo naših življenjskih pravic. Ne priznavamo nobenemu pravice, da krivično ravna z nami. A glavna odgovornost je na nas samih, ki smo prepegostoma sužnji malenkostnih in sebičnih, ozkosrčnih prijemov. Naša manjšina ima dovolj sile, dovolj ljudi in sredstev za zaščito njenih zakonitih naravnih pravic. Treba je samo postaviti pravilne odnose med nami ter opustiti vsako stremljenje po povprečju. Naši življenjski pogoji nam tega ne dovoljujejo. Ne smemo čakati konec drugega desetletja, da bomo spet naštevati naše napake. Naš osnovni problem je samo eden: slovenski človek. Za njega je treba še mnogo storiti.

Vprašanje izgube slovenske zemlje je osnovnega pomena. Danes se že zavedamo, da ni mogoče uresničiti zakonskega načela o pravični ceni, ki dopušča nakup sličnega zemljišča. Ta dolina je ena in edinstvena pri nas. Zaradi tega je neki višji funkcionar našel edino »rešitev« v preselitvi našega življa v Toscano. Ta izjava odgovornega vladnega predstavnika je dokaz resnosti vprašanja razlaščevanja slovenske zemlje.

(1) Naj tu mimogrede še navedemo, da v nasprotju s svojim sklepom z dne 9-9-65, ki ga je odobril vladni komisar, E. P. I. T. skuša vseeno prekucniti omenjena načela tržaškega tribunala pred prizivnim sodiščem, kamor je — nekaj takega se prvič dogaja — vložil priziv proti razsodbam št. 458/65 in 483/65.

Dva primera demokratizacije

Vladimir Vremec

Uvod

V svetu, ki je še daleč od vsake pravilno razumljene duhovne, politične, verske in socialne enotnosti, bi bilo treba poiskati nekaj malega, kar bi ljudi družilo.

Splošne ugotovitve

Večji ali manjši del ljudi hoče ali skuša biti nositelj določenih idej. Za zdaj ni važno, ali so te ideje večnega izvora ali so samo odsev materialne stvarnosti ali pa, če se te ideje javljajo in razvijajo sredi žive vsakdanje stvarnosti, sad nešteti in ne naprej določljivih duhovnih, snovnih, socialnih okoliščin in dejstev, itd. Preko vseh ideoloških, verskih in filozofskih, znanstvenih naziranj in opredelitev so se v teku zgodovine izkristalizirale razne smeri. Dandanes stopata v ospredje predvsem dve.

Ena smer hoče širiti svoje ideje na več ali manj odločen in največkrat celo nasilen način. Opira se na razne očete domovine in voditelje — od cesarjev, kraljev, papežev bolj ali manj pretekle zgodovine do vodstev in mogočnejšev, s katerimi nas seznanja zgodovina zadnjih desetletij. Očetje domovine ali voditelji skrbe, da ob pravem času in na pravi način povedo in razložijo to, kar naj bi do sedaj nevedno ljudstvo spoznalo in naredilo. Kot nositelji idej so poklicani, da dajejo navodila, kažejo smer in skrbe za blagor ljudstva. Vladarji ali voditelji ne odgovarjajo nikomur na zemlji. Odgovarjajo ideji, Bogu ali na splošno zgodovini.

Druga smer skuša tudi biti glasnik nekih idej. Gre pa ji za organsko rast svojega prepričanja, ki ji ni stvar sama po sebi in za sebe. Skuša biti oprezna v izbiranju sredstev in metod, ker noče precenjevati človekovih lastnosti in sposobnosti. Tudi diktatorji ne precenjujejo človekovih sposobnosti. Saj svoje vodstvo in početje utemeljujejo prav z nezadostno osveščenostjo množic. Toda druga smer, o kateri je govora, verjame v pozitiven razvoj, ne pa v bleščeče zmage in uspehe. Dobro ve, da so te minljive. Zaveda se, da postane lahko tudi napredek zelo problematičen. Zato odklanja edinozveličavne obrazce edinopravilnih naziranj in gibanj. Voljo in hotenje po iskanju dobrega pa tudi slabosti priznava vsem ljudem. Če tega ne bi bilo, bi morala biti napredek in demokratizacija nujno povezani samo z enim načinom mišljenja in biti omejena samo na določene predele sveta.

Skušali bomo sedaj ponazoriti dva primera demokratizacije, ki sta nam posebno pri srcu.

Primer št. 1 : demokratizacija znotraj komunističnega sistema

Marx je zapisal, da bo partija ali elita delavskega razreda sčasoma stopala vedno bolj v ozadje, dokler ne bo v brezrazredni družbi postala nepotrebna in popolnoma izginila.

Danes ugotavljamo, da se demokratizacija krepi in raste z razvojem produkcijskih sredstev in tehničnega napredka. Razvoj pa je zbegal tako imenovano bazo ali široke ljudske množice, ki bi morale širiti in razvijati demokratizacijo od spodaj. Ne samo zato, ker jih je aparat od zgoraj dolga leta hranil z dekreti in njih razlagami, ampak tudi zato, ker je šel razvoj v obratno smer od tiste, ki jo je marksizem predvidel. Družbena elita pa glede tega izjavlja, da je treba nastala protislovja sproti odpravljati. Pravi, da protislovja niso nikdar sad lastnega sistema in njegovih notranjih protislovij, ampak zgodovinske dediščine ne dovolj iztrebljenih ideologij in religij, skritih reakcionarjev in individualističnih klik. Ne preostaja ji drugega, kot da budno spremlja razvoj, deli nauke od zgoraj, kajti konkretni položaj je le faza na poti... do velikega cilja. Nekdo pa mora biti tu, ki s potrebno jasnovidnostjo in avtoriteto določa, v kateri fazi se nahajamo. Prava demokratizacija pa bo prišla na koncu razvoja, tako kot stoji zapisano.

Vendar mislimo, da je treba iskati vzroke za pojave zbežanosti najprej v dejstvu, da demokratizacija in njeno tolmačenje ne prihajata od spodaj, ampak po določilih od zgoraj. In to kljub temu, da voditelji pravijo, da bi demokratizacija morala rasti predvsem iz stvarnosti. Ozrимо se le na gospodarsko reformo. Tudi s stališča uradnih marksistov je to posledica stvarnih razmer. Torej stvarni razvoj določa potrebo po reformi in demokratizaciji. Saj edinole ta lahko omogoči večjo storilnost in učinkovitost v gospodarstvu. Osamosvojitvev gospodarskih podjetij je torej nujen proces. V kolikor pa gospodarstvo, torej podzgradba pogojuje nadzgradbo, t.j. duhovno področje, bi moralo po sili razmer in logike osnovne marksistične teze slediti osamosvojitvi na gospodarskem področju tudi osamosvojitvev na duhovnem. Če ta marksistična teza ni zgrešena, bo to pomenilo, da bodo kulturni delavci iz osrednje Slovenije prvič po dvajsetih letih začeli uživati pravico svobodnejšega zavzemanja stališča doma in kjerkoli po svetu.

Tega za zdaj še ni. Še vedno se nahajamo v protislovnem stanju, ki čaka na korenite spremembe. Elita delavskega razreda še zmeraj ne upošteva nekaterih stvarnih dejstev.

Pri marksističnih intelektualcih, ki žive na Zapadu, je položaj drugačen. Pri njih ni še prišlo — če izvzamemo Silonejev primer in nekaj drugih manjših — do tako ostrih nasprotij med politiko ukazov od zgoraj in demokratizacijo od spodaj, ki so v Sloveniji dosegla svoj višek ko so ukinili revijo Perspektive. Marksistična inteligenca na Zapadu in z njo tudi komunistične partije same uživajo svoboščine demokratičnega reda, t.j. pravico do izražanja lastnega mnenja, zbiranja in organiziranja. Levi intelektualci v Italiji so danes v podobnem položaju kot pred leti slovenski okoli Perspektiv, kajti tudi oni se trudijo, da bi vnesli v marksizem vsako pomembno odkritje sodobne misli in dejstva nove stvarnosti. Cesare Luporini trdi v mesečni prilogi tednika Rinascite »Il Contemporaneo«, decembra 1965 isto, kar so pred leti trdili in delali Veljko Rus, Taras Kermauner in drugi v reviji

Perspektive in sicer, da je treba izluščiti pravo in avtentično jedro Marksovega nauka in ga rešiti dogmatičnih okovov. Italijanski sodelavci te priloge si pa ne upajo še napraviti odločilnega koraka, t.j., da bi malce podvomili o izključni pravilnosti marksističnega nauka in se vprašali, ali je pristno jedro Marxovega nauka tudi edini odrešilni breg za človeštvo, za katerega ga še vedno imajo. Za razliko od italijanskih marksistov pa v isti prilogi piše Lucien Goldmann, katerega so nam pred leti Perspektive dostojno predstavile in temeljito obdelale, da stojimo danes vpričo tehnološkega razvoja pred dilemo, ali bomo sprejeli družbo, ki jo vodi peščica specialistov, ki naj bi jih množica le pasivno poslušala, ali pa bomo poiskali ravnotežje, ki temelji na resnični demokratizaciji in univerzalni odgovornosti, na soudeležbi vseh ljudi pri vzdrževanju in spreminjanju ravnotežja. Tole ravnotežje bi lahko pomagalo ohraniti človeškemu življenju njegov zgodovinski pomen in dejavnost v obliki, ki je seveda ne moremo vnaprej napovedati, če nočemo, da spet zapopademo v utopijo. Te ugotovitve so sad pogumnega soočanja s stvarnostjo brez vsakega ideološkega mita, nasprotno kakor se še danes godi pri številnih marksistih. Vprašanje je tu jasno postavljeno: ali bomo usmerjali razvoj od zgoraj in s tem v zvezi pustili nerešen problem odgovornosti ali pa bomo soustvarjali demokratizacijo od spodaj, od človeka do človeka. Tu ni več ekskluzivizmov in nedotakljivost elite. Kajti tudi jaz lahko trdim zase, da se prepuščam demokratizaciji, treba pa je videti, kaj praviš ti. Tu srečujemo stališče, ki priznava resničnost človeške situacije in ki je zato sposobno upoštevati tudi drugačnost in pravico do različnosti, da bi lahko z njeno pomočjo pomagalo pri bolj učinkovitem napredku človeške družbe. Zaradi tega lahko rečemo, da so te misli podobne tistim, ki jih je leta 1964 ob podelitvi Prešernovih nagrad izrazil za Naše razglede Edvard Kocbek, kristjan v budni odprtosti do vsega človeškega.

Za naše razmere

Takšno stališče bi pri nas lahko pomagalo, da bi del tržaške inteligence zavzel nov odnos do vsega, kar je zadnja leta prinesla marksistična misel (in ne samo ona), predvsem pa bi to pomenilo nujnost jasnejše opredelitve do nove stvarnosti v komunističnih deželah. Mislimo, da bi odlašanje pri zavzemanju samostojnega stališča do razvoja samo škodilo in da bi tudi manjšini ne koristilo.

Naša manjšina je danes prepuščena samo lastni iznajdljivosti, delavnosti vseh in človeški solidarnosti. Kajti vsak dan slišimo, da nismo več »interesantni«, da ne smemo »sekirati« in vedno bolj pogosto čujemo mnenja, kot je sledeče: »Kako je mogoče, da ide vaša djeca u slovenačko školo?«. Ali ne pomeni to, da je bilo socialistično bratstvo ena izmed formul od zgoraj, ki smo jih srečali na vsakem zidu, na transparentih in prvih straneh časopisov, ne pa v srcih?

In da bi nas v tem položaju reševalo sodelovanje, ki postavlja omejevalne pogoje, kot je avtohtonost sodelavcev? Ali da bi nas reševali politični nadebudneži, ki pravijo, da bi šli v vsako stranko, ki jim

zagotavlja položaj odbornika ali poslanca, medtem ko še zabavljajo nad ljudmi, ki že dvajset let brez državljanstva in brez tekočih mednarodnih računov rešujejo našo mladino?

Primer št. 2: demokratizacija pri katoličanih

Do sedaj je katoliška Cerkev veljala za trdnjavo proti svetu, ki ji je bil sovražen. Ljudi je delila na dobre in zle, na sinove luči in sinove teme. Da bi bilo to čim bolj jasno, ji je stal na čelu nezmotljivi papež z absolutno oblastjo, kateremu ni bilo treba poslušati ne škofov, še manj pa navadnih vernikov, katerih edina dolžnost je bila poslušnost. Pravoslavni so ji bili samo ločenci, medtem ko so ji danes ločeni bratje, protestanje so ji bili samo heretiki, medtem ko so ji danes enakovredni pričevalci enega in istega Boga, ateisti samo neljudje, danes pa ljudje kot vsi drugi.

Preteklih grehov nihče ne prikriva, kar je pokazal minuli koncil. Izkristalizirali pa sta se dve smeri, od katerih bi se ena, ki je v manjšini, še rada izenačevala s posvetno oblastjo in še naprej skrbela, da avtoritarno odloča o vsakem posameznikovem dejanju.

Druga smer, cerkev dialoga, predstavlja večino, ki se noče več zapirati v trdnjavo in ki hoče pristopiti do vsakega človeka. Ta večina je začela nove odnose z ločenimi brati, drugoverci in neverniki in je vpeljala bolj življenjski status škofov, versko svobodo itd. Resnice svojega nauka noče več poudarjati z besedami, ampak z ljubeznijo in dejanji.

Poudarjanje koncilskih odlokov bo klavrno izzvenelo v prazno, če se ne bo v vsakem katoličanu zganilo nekaj, kar imenujemo osebno podoživljanje resnice, če bo naš duhovnik še naprej gremel s prižnice kot duhovnik, ne pa kot človek, ki se tudi sam zvija v pasti človeških problemov in težav. Najbolj razveseljivo dejstvo našega časa je, da je po dobi molka prišla doba osebneangažmaja dveh papežev za mir in dialog. Ali bo sedaj v Trstu še naprej veljal mir apartheida in dialog tihega asimiliranja Slovencev? S formulami od zgoraj ne bomo prišli daleč. V neki zelo oddaljeni vasi v osrčju Evrope je baje neki protestantski duhovnik rekel: »Koncil je lepa stvar, toda kaj mi pomaga, če se v vsakdanjem življenju katoliških sobratov tega ne vidi?« Za nas vse velja samo en Kristusov stavek: »Po dejanjih jih boste spoznali.«

Dialoga in zblizevanja pa ne bo, če bodo naši ljudje še vztrajali po zaprtih kroških in klubih pa čeprav so ti zelo delavni. Delavnost in pridnost ni vse. Važno je, da se srečujemo, kar nas je. Da se seznanjamo, obiskujemo, medsebojno bogatimo in pravilno usmerjamo naše napore. Koliko naših ljudi je samih, ne samo v boleznih in nesrečih, ampak predvsem v življenjskih odločitvah, pri izbiri poklica ali študija, itd.! Koliko je še psihološke osamljenosti, ki se izraža v besedah, kakor so naslednje: »Na Tržaškem bomo Slovenci kmalu izginili. V šolah ni naraščaja, v Jugoslaviji se za nas ne zanimajo, v Italiji še

manj. Po!eg tega imamo smolo, da večina naših ljudi živi na podeželju. Po celem svetu odhajajo ljudje s podeželja v mesto. Pri nas sovпада to z italijanizacijo. Se dve generaciji in ne bo nas več. Biti Slovenec je danes stvar značaja, toda če bi živel kje na Norveškem, bi svoje otroke nehal učiti slovensko. Da bi lahko vsaj oni postali normalni ljudje. Današnja jugoslovenizacija je le nadaljevanje ilirizma, ki ga je Prešeren le umetno ustavil. Njegov spomenik bo nekoč zamenjal spomenik Stanku Vrazu. In čeprav je uradna slovenska zavest morda danes na višku, tega zgodovinskega procesa ne bo mogla ustaviti. Enostavno, ker ni otrok. Pa ne samo to. Skušaj na primer Angležu razložiti, da si Slovenec in da bivaš v Trstu...»

Nesmiselno bi bilo takim trditvam posvečati preveč pozornosti in se nasajati na protargumentih. Bolj smiselno bi bilo temu stanju psihološke osamljenosti napraviti konec z medsebojnim globljim spoznavanjem, z zavzemanjem večje odgovornosti do sebe in drugih. TO BI LAHKO BILO POLJE, KJER BI SE MOGLI KRISTJANI IN MARKSISTI SREČATI.

Za zaključek

Čutimo, da je doba velikih in večnih idej, ki bi živele neko svoje življenje, mimo. Preveč so nam krojile usodo, na svet smo gledali le še skozi prizmo idej, naziranje in gibanje. Nismo pa videli sveta. Preveč smo se navadili, da je treba ta svet spremeniti z originalnimi načrti in mislimi. Ideje so propadle, naši problemi in težave pa so ostale. Vprašati se moramo, ali nismo morda šli mimo izvira življenja samega, mimo spoznavanja bistva človeške narave. Kriza je namreč zajela celotno človeško eksistenco. Smo brez vsakega upanja in zremo v absurd. Če bomo to stanje pravilno razumeli, se bomo absurda rešili in človeka videli takšnega, kakršen je. Liberalistično pojmovanje človeka vidi njegov cilj v iskanju edinstvenega, najoriginalnejšega, še ne izrečenega, prvenstvenega in genialnega. V resnici pa je potrebno samo eno: da se srečamo sami s seboj, s tistim občečloveškim jedrom, ki vemo zanj, a ga nenehoma posiljujemo.

Koncil in slovenska stvarnost

Vesoljni cerkveni zbor, ki je bil pred kratkim zeključen, so razne skupnosti našega naroda spremljale zelo različno. Starejši verni ljudje so se ustrašili drznih zamisli in novosti, nekateri mlajši so jih pozdravili z zadoščanjem, še premalo jim jih je bilo, večina vernih in nevernih v Sloveniji, zamejstvu in zdomstvu pa je ostala hladna. Koncil jih doslej ni zgrabil. Premalo so bili pri njem soudeleženi. Zanje je še vedno to bilo neko daljno razpravljanje in odločanje od zgoraj.

Za tiste Slovence, ki so vero nekoliko ali povsem izgubili ali se do nje nikoli niso dokopali, je to nekaj čisto naravnega. Kdor pa se vsaj do neke mere čuti živega člana vesoljne Cerkve, kljub svoji odmaknjenosti in majhnosti ne more ostati povsem brezbrizen. Vsaj molčati ne more in stati mirno ob strani, ko da se stvar njega ne tiče.

Slovenski katoličani smo še vedno navajeni, da čakamo na ukaze. Ko da so Cerkev samo papež in škofje in kvečjemu še tudi navadni duhovniki. Mi pa smo le za poslušanje in spolnjevanje odlokov.

In prav tu je šibka stran nedavnega koncila. Premalo je privrel od spodaj. Premalo je na njem sodelovalo navadnih duhovnikov, kaj šele laikov, čeprav so bili začetki tudi v to smer narejeni.

Slovinci smo imeli na koncilu le dva in ob koncu tri svoje škofe, ki so se kar izgubili med tremi tisoči drugih cerkvenih knezov. In vendar bi želeli večje zastopstvo za svoj sicer majhen narod.

Tudi ob pripravah smo premalo sodelovali. Nismo mogli dovolj močno izpovedati vseh svojih želja in pričakovanj.

Koncil je šel mimo. Morda pa se je komaj začel. Morda bo tudi med slovenskimi laiki zbudil zavest žive pripadnosti k vesoljnemu občestvu Cerkve.

In morda bo bolj kakor z odloki s poslanicami in vabilom k dialogu pritegnil na pot resnega iskanja tudi vrsto mladih slovenskih ljudi, ki se opotekajo med nihilizmom, eksistencializmom in praktičnim materializmom v hrepenenju po nečem trdnjšem, trajnejšem, notranje polnejšem, skladnejšem in odrešujočem.

vj

Milena Merlak Detela: Sodba od spodaj

Lani za božič je v Trstu izšla zbirka pesmi, ki jih je napisala Milena Merlak Detela.

Pesnica je svojo duhovno prigodo začela v povojni Ljubljani. V njenih pesmih zato najdemo vse tiste prvine, ki so značilne za naš povojni literarni rod v domovini: spomin na vojno, gradnjo socializma, eksistencialno muko, razen tega pa še izkustvo emigracije in življenja v tujini.

Spričo hudih življenjskih izkušenj nam postane grozljivost, ki jo izpovedujejo pesmi Milene Merlak Detelove, razumljiva. Ostaja dejstvo, da je občutek hudega pesimizma, ki preveva vso našo mlajšo poezijo, za meščanskega bravca težko prebavljivo. Saj večkrat slišimo očitke ljudi srednje generacije, ki tožijo, da so naši mladi literati preveč temni, da so brez perspektive in prihodnosti, da je njih pesimizem moda. Morda bo to veljalo za enega ali drugega literata, prav gotovo pa ne velja za najizvirnejše med njimi in med te moramo nujno uvrščati našo pesnico, ki nam posrečeno podaja občutke apokaliptičnega elementa v psihi sodobnega človeka. Enkrat za vselej naj si bomo na jasnem, da je danes ta grozljivost

lastna vsakemu izmed nas, čeprav prihaja najbolj akutno do izraza pri ljudeh, ki posedujejo visoko mero občutljivosti. Če bi hoteli to vprašanje razložiti le z modo, bi to pomenilo, da se ga hočemo iznebiti na komoden in preveč cenen način.

Toda v čem je bistvo te groze? Pesnica govori takole:

*»Ti nisi usmiljeno sonce,
ker me ne odneseš
na pridvižne mostove
svetlobe.«*

.....
*»Razbila se je večna luč.
Ostal je le krohotaječ odmev
v prazni cerkvi...«*

Problem je torej moralnega, religioznega značaja.

Pesnika si lahko zamišljamo kot najobčutljivejši organ človeštva za sprejemanje na valovni dolžini duha. Izgledalo bi torej, da je danes tako početje zaman. Na valovni dolžini duha vlada praznina, mrtvilo. Kot da bi nihče ne oddajal. Toda nihče ne more ne sprejemati na tej valovni dolžini, saj je

sprejemnik vgrajen v vsakem človeku. Človek išče stik z oddajnikom, ki ni on sam. Stik z absolutnim. V nasprotnem primeru samo še... »lobanja odmeva od udarcev.«

*Dolina sem,
ena izmed mnogih,
mračno pogreznjenih vase.*

*Vestalka nesmrtnega ognja razpada v
prah.*

*Nima živorumene plamenice,
da bi z njo obudila
mrtvega boga življenja.»*

Ali naša pesnica poseduje še druge prvine, predvsem radovedno inteligenco in opazovalni dar: starinska hiša ji je lahko simbol vsega staromodnega v človeku:

*»Visoko
vzpenja
svoj stolp
in veruje, da iz njega najdalje vidi...«*

Sodobnost pa se medtem »prisiljeno hihita« in

*»zvečer se posmehuje neon
oslepeli svetilki nad vrati.«*

Sodobnost se najlepše uteleša v mestu, ki mu

*»srce je ošabno napeto«
a*

*»kratkovidne oči
si svetijo
z obešenimi lučmi...«*

Zvedavost in spoznavanje bistva stvari sta le presledka v neskončni borbi z grozo in temo, ki zalivata posameznika in njegovo eksistenco:

*»Pod dolgimi trepalnicami
skriva noč
sveti zaliv trpljenja,
v katerem se mučijo dobre ribe,
da oživijo črno jezero
mrtve vode.«*

V pesmi Mrlič naše mladosti obračunava s svojim izkustvom ideološkega dogmatizma, ki je obljubljal raj na zemlji za človeka, ki pa je s tem mitom delal samo nasilje nad mladim človekom. Ostalo je upanje in žeja po odrešitvi:

*»Naše veke niso mrtvaški pokrov
nad mrličem upanja,
naše oči iščejo zvezde.«*

V trenutku posebne osveščenosti pesnica vzklikala:

*»Z besedo svetlobe obudimo mrtvo,
obudimo mrliča naše mladosti.«*

Se je sila v človeku za boj proti ideološki okostenelosti, še za izpostavljanje svoje golote na prepričljivost življenja. Verujemo, da bo končno življenje vendarle zmagalo.

Pesničino pisanje je stenogram, zapis duhovne dogodivščine mladega Slovenca, ki se doma in v zamejstvu bojuje za novo jasnost, za novega človeka, ki bo zrastel samo iz porodnih krčev novega sveta.

Proti koncu zbirke kakor da je skozi špranjo prisijal sončni žarek. Pesnica spozna, da je muka totalna dimenzija bivanja kozmična kategorija, v katero je vtopljeno vse, kar raste.

*»Odkar sem videla,
da se sonce joče in veseli
s svojim dnevem,
mu zaupam.«*

Ali ta prehod je mučen sam na sebi: *»...veter me še ni oslepil
s skelečimi vrtinci prašnih cest,
veter me je samo razviharil,
preveč cest mi je razkazal.«*

Prihodnost je še negotova, razvoj postopen, upanje še ni dozorelo.

*»O, krvaveča sled
novorojenega sonca,
globoko pronikni
v ugrezajoča tla noči,
visoko jih poplavi
z belimi valovi svetlobe.«*

V nekaterih zadnjih pesmih v zbirki, ki so nedvomno med najboljšimi dosežki naše sodobne ženske poezije, je najti izredno ubranost besede, misli in čustva. Podobno kot Kocbek pravi pesnica:

»Pavi vozijo čez tišino...«,

a kjer se Kocbek čudežno rešuje iz groze v neuničljivi optimizem svoje narave in svojega humanizma, zdrkne Merla-

kova zopet in zopet v neusmiljeno resničnost, ki zapira vsako perspektivo:

*»Utrujeno se vračam v srce,
trudno in brez veselega čakanja
prihajam na pozabljeno pokopališče;
rumeni pavi kljujejo črne križe.
Moja lobanja odmeva od udarcev.«*

V tem je pesnica žena. Pesnik bi se vedno dvigal v neki svoj čudežni svet, kjer se lahko rešiš s »čarobnim obrazcem« in je torej pribežališče, ki si si ga postavil po lastni meri. Ona bi to rada, saj

*»Nikoli naj ne živi,
če bi se ne mogla vzpenjati...«*

A v njej je preveč realizma, da bi ne spoznala:

*»Moje življenje,
moj dom je v dolini...«*

Po oblikovni plati so pesmi Milene Merlak-Detelove zelo moderne. Pesnica ustvarja svobodno in zapiše kakor se ji zdi, da bo njena inspiracija najtočneje stopila na dan glede na svoje emotivne in iracionalne komponente; tak način pisanja je vse prej kot lahek. Najteže človek napreduje v območju popolne nevezanosti in svobode. Marsikje moramo občudovati drzno menjavanje metafor in podob, ki naj bi s svojo raznoličnostjo in protislovjem poustvarjale pesnično notranje življenje z vsem ničem in absurdom; ki ga obdajata.

Ta vtis se stopnjuje skoraj v občutek nehomogenosti celote, ki bi v primeru tradicionalnega pesništva (zbirka pesmi predvsem kot razstava obrtniškega kovanja verzov) delovala negativno.

Za konec naj navedem misel, ki me je ob branju pesmi Merlak-Detelove najbolj pretresla. Kriza modernega človeka, naša kriza, je veliko globlja, kakor si to ponavadi predstavljamo. Srednjeveški človek je bil usidran na zemlji, ki jo je imel za središče vesolja. Ogenj in voda, pekel in nebo, materija in duh, vse je stalo lepo razvrščeno okoli te naše kroglice. Posvetna in duhovna oblast so človeku ustvarjale povsem smiselno okolje, kjer mu je bilo treba trpeti na absurdu. Pod udarci razuma še je vse to dokončno podrlo in ostal ni kamen na kamnu. Resnica je, da je danes človek svoboden, strahotno

svoboden, prepuščen svojemu razumu in svojemu izkustvu, vse si lahko privoščiti in nič ga več ne mika. Nimamo več zaokroženega sistema, v katerem bi Bog imel neko nujno hierarhično vlogo (najvišjo). Kljub temu pa vsak dan bolj spoznamo, da brez Njega ne moremo živeti. Zdi se mi, da je to najbolj pošten dokaz, da Bog je.

K. K.

Darle Niko: Tihožitja

Darletova pesniška zbirka Tihožitja, ki je izšla letos v Celovcu, je tretji debut mladih koroških avtorjev (za Kostankom in Mačkom) in lahko rečemo, da najbolj suveren, čeprav v primeri s Kostankom ne najbolj izviren. Darletova zbirka je formalno spretno razdeljena v štirivrstične kitice, ki jih povezuje zdaj asonanca zdaj rima. Tudi naslov Tihožitja je upravičen: Darle Niko ni toliko izpovedni lirik, kot zapisovalec vtisov. Predmete spretno registrira in jih tudi združi v poetično ogrlico metafor. Nekatero dovolj učinkovite metafore (nihala starikavo suhi korak, sveža sredica jutra) ali konfrontacije (drog je nabodel lunin čoln) dvigajo umetniško vrednost zbirke. Tihožitja rišejo drobne, a umetne slike narave ali pa so zopet zastrte izpovedi hrepenjenja (Pesem Miklove Zale), oziroma posrečeni zarisi nežnosti in poezije (Zalik žene). Ti že mitični slovenski simboli dožive v Kralju Matjažu sicer pesniško ne najbolj uspelo, a še vedno pretresljivo podobo čakanja slovenskega ljudstva na vstajenje. Ciklus Ciklopi je najbolj aktualen, saj je obračun s koroškimi šovinističnimi izpadi v letu 1964. Vendar pa se aktualne teme Darletu niso toliko posrečile. Darle je namreč tako kot tudi oba ostala koroška avtorja zasidran v provincialni idiliki, katere se ne zna otresti. Močnih eksistencialnih problemov ne pozna. Glavne silnice našega časa tečeje izven njegove notranjosti, ki je zasanjana v idiliko metafor. Te pa, četudi so kultivirane in večkrat samosvoje, le prevelikokrat zdrknejo iz izvirmosti. Celotna zbirka ne more zatajiti močnega Strnišovega vpliva. Ze razdelitev zbirke, formalna oblika pesmi in delno celo tematika kaže na Strnišo, predvsem na zgodnjega Strnišo, saj je Darle izven globokih problemov eksistencialne odtujenosti, ki jih Strniša danes tako suvereno iz-

poveduje. Tudi vrsta metafor je dobesedno prepisana iz Strniše; verjetno ga je Darle preveč bral, kot je sploh sicer zelo kultivirano študiral novejšo slovensko in verjetno tudi rusko literaturo. Preseči Strnišo pa bi zmoget le izredno senzibilen in sposoben in izredno na križ pribit poet, pri Darletu pa ni kakega močnega trpljenja. Kljub temu pa knjiga poživlja zadnje čase nekam togo podobo slovenske mlajše lirike.

L. D.

Lev Detela: Graščina, Generalka in Prokrust

Detelov dramski prvenec »Graščina* je družbenopolitično angažirana farsa, ki prinaša v diskusijo kopico problemov iz naše sodobnosti. O idejni vsebini pove avtor sam vse v članku »Razgovor z Levom Detelom**«. Na kratko naštejemo in ponovimo probleme: zmaterializirani in dehumanizirani svet, vprašanje možnosti resnične revolucije, humanost in zlo, kapitalizem in komunizem, problem bivših kolonij, trgovinarstvo itd. Dramo je menda res napisal kot pamflet, kot prikaz problemov, kot odrsko revijo historičnih, seveda alegoriziranih dogodkov in težav našega časa. Ker pa avtor problemov ni izbral (če bi jih vsaj zvrstil v neki red po dramatični nujnosti), se mu ni posrečilo z »Graščino« napisati učinkovito odrsko delo. Problem razmerja med oblastjo in posameznikom-individualcem in problem revolucije na glavah ljudstva sta tako obsežna, da skoraj nimata prostora v eni drami; tako se pa tareta in dobesedno zmeljeta med seboj dramatične možnosti. Stil te farse je, kakor pravi tudi Detela sam v svojem intervjuju, nameroma primitiven in ta primitivizacija je tako dosledna, da postane stil popolnoma linearen in s tem tudi neinteresanten. To linearnost občutim tudi pri notranji energiji celotnega izražanja, ki je nagonsko močna in divja, ampak brez kakršnega gibanja med bolj ali manj intenzivnimi periodami. Izjema je stilistično in dramatično interesanten prizor Cesarja z robcem,

ki je žlahten biser slovenske moderne farse. Potem še prizor trgovca s Puše, liričina epizoda, ki dobro prikazuje absurdnost popularnoestetičnega pojmovanja konzuma ali denarstva, za katerim je često skrito dirigistično poseganje v duševno življenje posameznika. »Graščina« je v odlomkih umetniško delo, kot celota se pa ni posrečila, ker je avtor poskušal združiti vse probleme na tako osebne način, da se bralcu zdi problematika preindividualna avtorjeva in premalo splošna. Preveč je angažirana podzavesti in premalo intelektualne distance in kontrole.

Druga Detelova drama »Generalka*« je po tematiki »Graščini« nekoliko podobna, formalno je pa skomponirana enodejanka. »Analiza razkroja v treh slikah«, kakor se glasi podnaslov, je simetrično zgrajena. Prva in zadnja slika z Ivanom in Fritzom predstavljata okvir za centralno dejanje, že katastrofo, ka tera se razvija v osrednji sliki generalnega štaba. Imena generalov so komplicirane tvorbe cesarsko kraljevskega značaja, kot jih je uporabljal tudi Fritz Herzmanovsky-Orlando v svojih skurilnih zgodbah. Spremljajo bralca (a ne gledalca, ker se v tekstu skoraj ne omenjajo) v morbidno atmosfero preživelega in odmirajočega družbenega reda velikih gospod, katerim se začno polovičarsko zgrajeni subjektivno trdni svetovnonazorni temelji pod nogami rahljati. Ivan in Fritz pa stojita za Ivane in Fritze, za ljudstvo, ki vstaja iz materialne pasivnosti. Ta generalni štab se nahaja neke ob meji, ob meji med preteklostjo in tudi med ideologizmi, kateri začno propadati pred temeljnimi zahtevami po miru in svobodi. »Štab« se ruši. Rušita ga »sovražnik«, antiteza generalnemu štabu, in »stroj«, grozno umetno iracionalno bitje, ki prihaja ob določenih časih in pretepa generalštabovce in ljudstvo. Nad scenskim dejanjem stojita kipa dveh zmagoslavnihih voditeljev, nekaka penata, simbola tradicije, simbola nečesa, kar ostane, ob katerih se stroj navsezadnje razbije. Je to neki komedijantski blackout ali pa nepopolno izražena avtorjeva teza? Avtor spelje bralca (ali gledalca) med igro na uživanje čiste komedije. Ta iluzija se pa čestokrat poruši, na primer pri prihajanju stroja ali pa, če prinašajo grozne novice poraza na bojnem

* *Graščina, vesela in žalostna burka, Mladika VII/2 - VIII/3*

** *Vladimir Vremec, Razgovor z Levom Detelom, Mladika VIII/3, str. 58*

* *Generalka, analiza razkroja v treh slikah, Most 1965/II, str. 62*

polju. Družina generalnega štaba se bolj in bolj prikaže v mrtvaški luči. Iz komedije se razvije mrtvaški ples praznih mask, nad katerimi zavladata stroj in grozni kamen kipov-simbolov. Karakterizacija posameznih duhovitih generalov-malomeščanov se je dobro posrečila. Posebno ugaja vedno nedokončana anekdota generala godbe na pihala o generalki Hermengildi vdovi Stockhausen. Ta pa končno še sama nastopi ter postane vzrok poboju, predeñ pogine z vsemi. Avtor uporablja prijeme moderne svetovne dramatike, na primer strogo formalno stilizacijo, rušenje iluzije pri gledalcih, skrivanje resničnega dejanja za elementi burke, iracionalnosti so materializirane. Igra bi bila vredna uprizoritve.

»Prokrust«,* tragedija v treh dejanjih, igra odtujenosti in subjektivnega poraza mislečega človeka, postavlja v prvem dejanju v sredino odnos med generacijama očetov in sinov. Dejanje je po imenih in geografskih podatkih navidezno navezano na klasični mit. To navidezno mitičnost predira subjektivna avtorjeva izpoved »...treba je delati, toda ne smrti, temveč ustvarjati, graditi...«. S tem, da spremeni antični mit na svoj individualni način, razbije tradirano mitično dejanje in preuredi notranjo resničnost junakov tako, kakor jih potrebuje za daljnje razvijanje dramatične pripovedi. Skiron postane v drugem dejanju izvajalec življenjskega načrta Tezeja, katerega je sam ubil. V tretjem dejanju je Prokrust konfrontiran s svetom in družbo večjega, tujega obsega, ki ga odbijata, ker postane historični mit o Prokrustu spet resničen. Avtor je eksperimentaliziral z relativizacijo različnih historičnih resnic, tako da je postavil subjektivne resnice nasproti objektivnim, zgodovinskim. Iz te antiteitične napetosti rezultira odtujenost junaka in maščevanje Skirona nad svojimi in nad seboj. Problem odtujenosti je v tej drami precej jasno prikazan kot subjektivno oddaljevanje od integrirane družbe Skirona s pomočniki in s tem kot objektivno rušenje te družbe. Atene in Atenci so pa bolj literarna kot pa filozofska nujnost. Atenci so prikazani kot neki diktatorski Spartanci, ne kot Atenci. Oni zopet inaugurirajo historično resnico in zbršejo relativizacijo subjektivnega Prokrusta z njegovo usmrtitvijo. S tem se v celot-

ni drami relativira tudi Prokrustova relativizacija.

Detela nam kaže svet v svojih delih takega, kakor je, v vsej raztrganosti in neurejenosti, svet gleda in opisuje s subjektivnimi očmi človeka, ki je sam v odtujenosti. Toda večkrat se izkristalizira v njegovih delih tudi kaka, seveda še nejasna, objektivna antiteza, neko hrepenenje ali morda celo upanje, da bi spregledal sliko sveta, kakor ga vidimo, kot ne čisto resnično, ker da obstajajo komponente, katerih še ne moremo prav zagledati.

Franko Hronek

Analiza detektivke

Govoriti o odrskem delu Marie Octobre pomeni analizirati delo kot pojmovni konglomerat stilne dovršenosti, psihološke globine, tehnične oprijemljivosti in dramske nastavljenosti, na drugi strani pa kot prikaz režijskih zmožnosti, igravskih sposobnosti in zrelosti sploh vsega ostalega osebja. Res je, da pridejo te predpostavke v poštev pri vsaki odrski uprizoritvi, a so še posebno pomembne, ko gre za napeto površinsko zgodbo, to je za detektivko. Če lahko trdimo, da je tržaška uprizoritev Marie Octobre povsem zadovoljiva in še enkrat dokazala visoke kvalitete in umetniške zmožnosti naše gledališke skupine, pa moramo žal ugotoviti, da snovno pomeni igra vse preveč le napet intermezzo v sicer povoljno sestavljenem repertoarju Slovenskega gledališča. Oglejmo si torej, zakaj to delo kot površinski lik ne doseže v svoji osnovi nikakih umetniških oprijemkov. Nekaj spontanega, prizadetega in družbeno kritičnega bomo našli samo v daljnih odtenkih v prvem delu igre, to je v nastavi dramskega trikotnika, medtem ko je razplet v vsej njegovi standardnosti od vse igre še najmanj zanimiv in nosi nekaj težkih napak. Zaradi tega ne trpijo samo prizadeti odrski liki, ampak celoten kontekst.

Renaud-Picart zbere na svojem domu osem prijateljev in Marijo Octobre, ki so se v drugi svetovni vojski skupno borili v ilegali »za svobodo in za čast«. Vodil jih je Castille. Vsi člani so bili med seboj zelo povezani in so brez pomišljanja zaupali drug drugemu. Toda zgodilo se je, da je v njihovi blagajni

* *Prokrust*, Most 1964/I, str. 141.

zmanjkala vsota treh milijonov. Nekega večera v avgustu 1944 Castille zbere nekaj članov ilegalne skupine, da bi jim razkril ime tatu. Prav tedaj pridejo na kraj gestapovci in ilegalci se porazbeže. Po odhodu Nemcev najdejo Castilla ustreljenega v pisarni.

Po petnajstih letih je nekdanji gestapovski obveščevalni oficir poslovno srečal Marijo Octobre in ji je povedal, da so takrat padli v zasedo po izdajstvu enega iz skupine. Zato so se nekdanji tovariši spet srečali in razčistiti se mora vprašanje Castillove smrti. Krivec naj se potem na mestu sam ustrelil.

Takšno je ozadje francoski detektivki. Na odru pa si sledijo scene od čiste policijske preračunljivosti do histeričnih izpadov in od napetega cerebralizma do hudomušnih zbadljivk okroglega Marinvala. V vsem tem kaos misli in besedi opazimo pri vseh nastopajočih, da je petnajstletna doba močno nagnila njihove življenjske nazore in da je od nekdanje enotnosti ostalo prav malo. To je čisto jasno povedano v sceni, ko vsak napiše ime osumljene osebe na listič in se izkaže, da vsi obdolžujejo Simoneau zaradi njegove dvomljive preteklosti. Ko pa je bilo pred petnajstimi leti res nevarno, je bil tudi Simoneau enak med enakimi. V vseh teh letih, odkar so se razšli, je eden postal zdravnik, drugi uradnik, tretji davčni kontrolor, spet drugi duhovnik. Toda v tem času so se totalno razšli tudi njihovi življenjski nazori. Morda celo nehote, a pisatelji so povsem uspehi, ko so poudarili to življenjsko resnico, da v nevarnosti in stiski človek mnogo pogumneje pokaže svoje premočrtnost. Zdaj pa zgleda, da so na vse to že pozabili. Oče bo recimo poslal svojega sina k prijatelju zdravniku in ne pozabi dostaviti, da bo takoj plačal. Sicer bi z gledalo, da ne premore prebite pare. Ali pa pomislimo na sceno, ko igra duhovnik Le Gueven Lizsta in Wagnerja in se Marinval požrešno masti s koštrunovim bedrom. In končno nekdanji prijatelji, čeprav nehote, sami priznajo, da bi jih bilo treba spet zapreti. V svoji bojzljivosti so si zato kmalu edini, da je treba zadevo o Ca-

stilleu pozabiti. Renaud-Picard vstraja in tako obtožijo zdaj Rugiera, zdaj Marijo Octobre, zdaj služkinjo Victorine. Končno se krivec sam zaplete v nastavljeno mrežo. Marie Octobre v nepričljivim trikrom izvabi iz njega priznanje, da je sam ustrelil Castillea, potem ko ga je hotel ta razkriti kot tatu. Po nekaj napetih, a igralsko nemogočih sekvencah ostali tovariši onesposobijo krivca.

Tedaj poseže v dejanje duhovnik in skuša rešiti krivčevo življenje. S tem svojim humanim posegom pobije prejšnjo obtožbo, ko mu je po glasovanju tovariš vrgel v obraz, da misli eno, piše pa drugo. Le Gueven hoče rešiti eno življenje, ne glede na napake, ki jih je človek storil, in tako stopi avtomatično v antagonizem z Marie Octobre, ki mimo vseh čustev in mimo vseh državnih zakonov hoče le maščevanje in kazen za krajo. Zato prime revolver in krivca ustrelil. V svoji premočrtnosti gre potem k telefonu in pokliče orožnike. Takrat pristopi Le Gueven in jo skuša rešiti z lažjo. S tem pa uniči jasen in premočrten lik, ki si ga je zgradil skozi vso igro, lik poštenega človeka. Jasno je, da je tak konec nerazumljiv in bedast in da podere vsako najmanjšo sled katarze, zato je tudi tak konec škodljiv. Igra ostane tako brez vsake »soli in cene« in je škoda, da so jo sploh igrali, ko pa si želimo vse lepših in pomembnejših del.

Morda pa so pisatelji hoteli v črno-beli tehniki prikazati motno okolje, kjer pa živi in se giba edina svetla svezda in to je Marija Octobre, ki je izredno zaprta sama vase, ki gre nekje v svoji ženski totalnosti do konca vsaki stvari. Je pa to ženska korenitnih in odločnih besed in poseže v dogajanje na odru praktično le trikrat; ko nam nastavi problem, ko doseže krivčevo priznanje in ko krivca ustrelil.

Lik take ženske je Štefka Drolčeva podala zelo prepričljivo, toda človek se vprašuje, ali je bilo potrebno povabiti za tako nepotrebno predstavo, igravko, ki ji pristojijo mnogo, mnogo globlje vloge. Kdo ve, morda je pa to le »licentia dramatica«?

Spectator

Kulturno-nogometni razglas

Na zasedanju pisateljev Jugoslavije v Titogradu je nekdo baje izjavil, da Slovenci ne morejo imeti kake posebne literature, saj celo nogometnega moštva v prvi ligi ne premorejo.

Ker je znano, da sta brancje žoge in literatura ozko povezani stvari, zato izdajamo letos Slovenskemu ljudstvu sledeči razglas:

Veselite se, številni pesniki in pisatelji slovenskega ljudstva! Veseli se, slovensko ljudstvo! Veseli se, Ljubljana.

Kajti doslej je bilo to ljudstvo zagamano in omejeno. Doslej je to bil zadnji preostanek primitivnih plemenskih civilizacij. Zadnja ostalina kamene dobe v osrčju Evrope. To pleme je sicer živelo v relativnem udobju in se mehkužilo na dediščini preteklih civilizacij, kakor je bila recimo avstrijska, ni pa imelo nobene šanse, da se prebije v jugoslovanski ali celo evropski vrh. Tvoja kultura, slovensko ljudstvo, je bila skrajno provincialna, literatura pa vsaj jecljajoča. Nič ti ni pomagala cela rajda ljudi, ki si je prizadevala, da bi iz tvoje impotence iztisnila karkoli omembe vrednega. Vsa tvoja »inteligenca« je morala ob tem poskusu žalostno propasti: od Trubarja do Prešerna, od Prešerna do Cankarja.

Blesteči kulturni centri kakor so Hollywood, Beograd in Pariz, takih beraških prizadevanj niso nikoli registrirali, to pa izčrpno dokazuje tvojo kulturno nemoč.

Letos pa so se stvari nepričakovano spremenile! Dejstvo bo treba sicer še sociološko raziskati, če je vse v redu. Vse skupaj je spričo preteklosti izredno sumljivo. Kako se more vse naenkrat tako na mah zasukati? Od kje naenkrat ta mutacija v krvi in srcu tega ljudstva? Ali ni morda vse skupaj le posrečen kranjski trik?

Toda dejstva so dejstva, številke so številke, goli pa goli.

Kajti letos, prvič po neskončnosti, igra tvoje nogometno moštvo v prvi jugoslovanski ligi.

Od prvih petih tekem jih je sicer dve izgubilo, ali kljub vsemu je treba priznati, da je slavilo veliko zmago v samem srcu Beograda nad moštvom istega imena, da je zadalo gol Vardarju iz zgodovinske Makedonije (sicer le enajst-metrovko, a le!). Edini poraz v prvih petih tekmah: proti Dinamu iz Zagreba, in to v samem srcu Ljubljane. Če točno analiziram, je to vendarle znak, da kulturno Zagreb še prednjači in bo še dolgo prednjačil. Zagreb, divni Zagreb, Pariz vzhoda!

A ja! In v košarki je letos Olimpija druga. Toda... nad tem se ni preveč razburjati... košarke ne moremo primerjati z nogometom glede kulturne učinkovitosti.

Ja fantje, to so veseli dogodki v naši kulturi. V naši literaturi vstaja novo sonce iznad obširnih ravnin vzhoda. Le tako naprej, Olimpija! Le fejest brcaj, kajti vsak tvoj gol dvigne ceno Prešernovim poezijam in Cankarjevimi črticam pa mlade pesnike in pisatelje še bolj navdušuje za kulturno dribliranje.

Eno samo črno žalost imam v srcu, ki mi razjeda dneve s skrbjo glede bodočnosti in polni obzorje z oblaki za sicer svetlo prihodnost. Jugoslavija letos prvič po dolgih letih ne bo sodelovala na svetovnem nogometnem prvenstvu.

Zato se v podzavesti sprašujem, kaj je bolj res: da so se Slovenci kulturno povzpeli na raven ostalih jugoslovanskih narodov, ali, da so ostali jugoslovanski narodi zaradi črne usodnosti in plačanih sodnikov zdrknili na raven, ki so jo do nedavna zavzemali le Slovenci?

Kajti tudi tako, negativno namreč, lahko, fantje, razložimo najnovejši slovenski kulturni čudež.

Navijač slovenske
in drugih jugoslovanskih kultur

Tam za turškim gričem

Ni fletno skočiti takole za izpremembo v Trst? To ne, da bi se človek šel več ali manj tegobno propustničarja-Ljubljana danes naposled zmore tudi nekaj stila: človek recimo pride čisto turistično z avtom, prespi v hotelu Pošta, za silo utegne celo postati v slovenski knjigarni, da malo povoha to nekam irealno tržaško slovenstvo. Na vsak način je izskok iz ljubljanske rutine v zaliv tja dol za mejo zmeraj prijeten. Če si na primer kulturnik, ki imaš le nekaj zvonca, se utegne to sladko jedro celo oviti s pomembnostjo. Na premieri v Kulturnem domu naposled le nisi kdorkoli: nekakšen diplomatski čar te obdaja, nekaj zastopniškega, merodajniškega. In ko sredi zakurjene bleščave parterja ugotoviš, da je naposled le prijetno živeti, napišeš recimo oceno tega, kar si videl. Če so si Tržaçani izmislili Hlapce, se pač lotiš Hlapcev. Ne v Delu, ampak v nečem manj laičnem, v Naših razgledih. Vso dvajsetletno pridnost tržaškega gledališča-kajpak, to lahko kar vzneseno priznaš: sicer je bilo to dvajset zanimivih let, Slovenci v Trstu so v tem času dali skoz še kakšen drugačen teater, tudi zdaj menda pri njih še ni nehal biti aktualen nekakšen narodni obstanek, ampak vse skupaj le gre, sploh lahko govoriš v zvezi z gledališčem kar o poslanstvu, o studiozni resnobi in seveda o zvestobi slovenskih ljudi. Čapkar-no. Tu je treba kljub vsej matični dobrohotnosti le zapraviti nekaj stilnih nabojev. Pač v tistem recenzentskem jeziku, ki je že odprl nov timber v slovenski esejistiki: izpranem od vsake sentimentálnosti, razkuženem od preživelega humanizma, izbistvenem do tehnologije. Saj je kar fletno živeti, fletno je pisati in fletno je onegaviti s to hčerko božjo. Umjetnostjo. Treba je potemtakem napisati, da »je režiserjev napor, oblikovati Hlapce predvsem z vidika poetične in ne toliko problemsko izostrene fakture, obrodil popolnoma neizrazit rezultat«. Treba je, da si Trst zapiše za uho besedo: problemskost. Poetičnost, dajmo no: kajpak, periferija rabi nekaj časa, da ta kompleks preboli. Da stopi za centrom, ki se je zaproblemskal.

Kritika je že na mizi hotelske sobe, dan ves diha od Mediterana, Benetke vabijo na odskok-v Ljubljani se bo dalo reči, da je bila to kar fletna digresija. In potem občutek, ki je tudi stotič ponovljen le občutek, proti kateremu nimaš ničesar: namreč, da se vidiš tiskanega. Članek več pač, en poseg več, sredi tega kar fletnega problemskega ukvarjanja: Va. Pr. — Slovensko gledališče Trst.

Trst pa si dovoli vprašanje: »problemskost« naj bi bila v tem, da bi režiser razvampiril župnika v oblastnega »farja«, Jermána pa v zariplega »proletarca«?

* * *

O Meddobju je lahko človek mislil, kar je hotel — eno je reviji le moral priznati: da je doslej skušala govoriti v jeziku, ki publikaciji z liričnimi pesmimi, eseji in kritikami edini pristoja — namreč v dostojanstvenem jeziku kulture. Ob zadnji številki (1-3) pa smo se bolj kot naslov »Meddobje« zamislili v njegov latinškošpanski prevod »Entresiglo«. Iz eseja, ki hoče modrovati nič manj kot o »Inteligenci in družbi«, ni namreč preplavalo k nam čez ocean sporočilo kulture: prej bi rekli, da se je pretulilo k nam sporočilo pampe. Pisec namreč, ki sicer častipolno citira takšnega snobističnega režimskega kulturnega potomca, kakršen je Jevtušenko, ki med našimi velikani spoštljivo navaja takšnega nedvoumnega privrženca partizanskega gibanja, kakršen je bil arhitekt Plečnik, ki celo brez sence polemičnosti priznava Vidmarjev delež pri obrambi slovenstva, isti pisec privoščí Edvardu Kocbeku, pisatelju Tovarišije, pesniku Groze ter esejistu Nove poti, takšenle graciozen stavek: »Jugoslovanski komunistični voditelji so strahopetnega in vase zazrtega kvasača Kocbeka samo zato izvlekli iz ropotarnice, da bi kaline spjal v to zanko...« Dodati je treba, da je »esej« uglasen v »kato-liškem« ključu, ki mu ne manjka niti citiranje papeških poslanic. In da je celó poglavje »Pogoji vplivanja inteligence na družbo« lepo razčlenjeno v tej nedolžni sistematičnosti: *Doraslost stroki — Predanost duhovnim vrednotam — Zavest poslanstva in odgovornosti — Kritičnost.*

O sancta...

Naj lokaliziramo izvor tega sporočila? Človekoljubno se omejimo na kratice: Al. Ge.

Kultura je to, kar ti ostane, potem ko si vse pozabil. Herriot. Dobro. Ampak če univerzitetni profesor literature pozabi »Amo, amas, amata? Za Fr. Za. namreč (Naši razgledi XIV, št. 21, stran 438) »*Verba volentia*. Ko bi bilo to enkrat, bi pač pripisali takšno poznavanje prve latinske konjugacije škratu. Ampak če pregovor skoči še drugič ven, s tistim »*volentia*? Ne bi bilo naravneje kar: Besede letijo? Če smo že pokopali latinščino, jo raje pustimo enkrat za vselej pri miru v njeni lepi smrti. Sicer utegnemo začeti šteti staro ero ne od ustanovitve Rima (*Ab Urbe condita*), ampak od njegove zabelitve (*Ab Urbe condita*). Kaj bi z latinščino — naposled slovenska kultura ne bo edina, ki bo shajala brez nje. Celó z atomi se da igrati brez latinščine, kar le ni od muh. Amerikanci in Rusi se je sicer od daleč še spominjajo. Kitajcem pa je odveč celo spomin. Bombo pa vseeno imajo.

Ce rečemo, da kaže Primorski dnevnik težnjo, da bi postal izraz čim širšega slovenskega občestva za mejo, mu priznavamo osveščenje, ki mu je samo v čast. Vse pa kaže, da se v to svojo vlogo vživlja s tempom, ki zaostaja za njegovo dobro voljo. Njegov odnos do Mostu pa je takšen, da je to prehitavanje že težko opaziti. V našem milem mestu recimo hvalevredno izide otroški list Galeb: ni sicer edini otroški list na Tržaškem, list pa le je. Primorski dnevnik je ves prazničen. Njegov impaginacijski navdih skoraj zgubi smisel za stvarnost. Cez dve koloni glas trobente: PRISEL JE GALEB. In glej, v isti jesenski čas izide v istem milem mestu Most, literarna revija, ki je doslej brez konkurenta: dvojna številka, recimo kar 100 strani, napisanih iz več ali manj istega slovenskega ideala kakor Galeb, samo da so namenjene manj nekritičnemu občinstvu. In Primorski dnevnik? List, ki že po svoji kronistični dolžnosti mora posvetiti nekaj vrstic celo žeparju, ki je recimo izmaknil torbico razmišljeni gospodinji pri Standi? Mora, če hoče sploh informirati. Vidite, tale naš skupni slovenski informator ni posvetil izidu Mosta niti toliko vrstic, kolikor jih brez dvoma bo ob morebitni kraji pri Standi. Molč. Ki je zlato, kajpak. Ampak kako naj rečemo? Tovrstnega zlata mora biti stavba v ulici Montecchi natrpana do strehe, če pomislimo, kaj se ga je nabralo tam od 1945 sem. Kepa v tisti dragoceni grmadi na primer označuje prav takšen molč ob izidu revije Sidro jeseni 1953. Hočemo navesti takratni komentar izpod peresa, ki ni brez svoje teže, ko pa se danes pojavlja na uvodniškem mestu lista?

»Posebej pa naj zabeležimo one, ki so kakor noj vtaknili glavo v pesek, zato da nas ne bi videli. Pa pustimo tednike, ko ubožci nimajo prostora. In Dnevnik? Dnevniku, to je ljudem, ki z roko na srcu ali s srcem v roki skrbijo samo za naše dobro, se ni zdelo važno pisanje Sidra. Ne ne, ni res, da se jim ni zdelo važno. Tudi to je samo delno res, da nočejo polemike, ker jim nekdo daje že pripravljene misli kakor polni samica kljunčke mladičem. Ne, oni se ne lotijo polemike, ker nimajo v uredništvu nikogar, ki bi jo umsko zmogel.«

Nekaj zlata se je spet nabralo pod streho. Če ni bilo treba od prenatrpanosti sploh privzdigniti strešnike.

(Pripis: potem je prišel trenutek, kakršen koli že, ko je Sidro prišlo prav ne samo ljubljanski ljudski pravici, ampak celo beograjski Borbi. Pa ne, da bi ga napadli, ampak da bi ponatiskovali iz njega.)

— Kronist —

Živimo skoraj samo od kruha

Skozi ulice piha burja. Vratarji in uslužbenci se tiščijo v pritličju, uradniki pa se zbirajo v gručah po toplo razsvetljenih in s hrastom obloženih sobah. Kadijo, govore o nepravilni taktiki tehničnega vodstva državnega nogometnega moštva v Londonu, se grejejo ob centralni kurjavi, psihološko zmrzujejo, ker bo treba domov iti in se zagozditi v ledeno sapo z roko na klobuku.

Starri meni, da se bo prav kmalu iz bližnje večje sobe razpotegnil sivkasti šefov glas.

Ko tja vstopi, je poslušavstvo že zbrano. Vsi najzvestejši: Luciani, Milossi, Bruni, Ghersini, Ivich in tudi še nekaj takih, ki se potegujejo za v krog naj-

zvestejših. Ne da bi jih kdo silil poslušati njegove monologe. Vsak se svobodno odloči. Nihče ni prisiljen. Toda, zakaj navsezadnje ne bi šel? Dobro, ponavadi se dolgočasiš. Enkrat ali drugikrat pa šef zaradi prevelikega števila izrečenih besed pripre špranjo v zidu popolnega nadzorstva nad samim seboj: tedaj mu morebiti uide stavke, beseda, mnenje, namig iz višjega miljeja, iz plasti, kjer se premikajo šefi. Take namige moraš sprejeti kot milost z višjega, od njih snovi se hraniš, jih prežvekuješ, jih poveš ženi ta prijateljici, zanje zve celo mesto.

Ta krog pa je tudi moč, je skupnost, saj upaš, da te šef ne zapusti v sili. Končno pa je tudi bolje, če človek nekje nekaj še tako neslanega posluša in se celo pri tem dolgočasi, kakor pa, da bi se samotno ubadal s kakšnim delom zaradi česar bi te nazadnje še osumili nekakšnega stremušva.

Z ganjenim in ljubeznivim »buona sera« se Starri prismehlja naslednjim besedam iz šefovih ust:

»Ne, ne, vi Luciani nimate prav«. Dejstvo, da je Starri med najzvestejšimi, je zaznati iz kratkega sočnega premolka in iz premika šefovih zenic, ki se potrudijo, da mu odkazejo prazno mesto, kjer bo Starriju sloneti in šefa poslušati, »ni moj značaj tako lep, kot bi ga radi vi sedaj opisali, kje pa, še zdaleka ni tako idealen. O, napake imam, napake — sicer, kot ste vi to pravilno ugotovili (res sem zadovoljen, da imam med svojim osebjem tako dobre opazovalce), nimam velikega števila majhnih napak, kot je to običajno. Znano je, da je večina ljudi, povprečje, utopljeno v velikem številu napak in prekrškov, večinski, masovni človek vedno krši pravila dostojnega sožitja, bontona. No, in vidite, pri meni pa je tako: nekaj napak imam, navsezadnje sem tudi jaz človek, a te so hude, zelo hude, skoraj bi dejal nepopravljive.«

Luciani nemudoma in skladno nastopi svojo vlogo:

»Ampak gospod šef! Zagotavljam vam, prisegam vam, da ne razumem, kaj govorite. Mi o teh vaših... ja, te stvari, o katerih govorite, v našem uradu..., kje pa, pa nikoli nismo imeli prilike, da jih kakorkoli opazimo ali občutimo.«

Luciani, ki se mu je bilo med izvajanjem vloge nekoliko zareklo, v podkrepitev svoje trditve razširi roke, kakor da bi moral po nedolžnem hudo krivico trpeti. Oči mu sijejo od najčistejše zaprepaščenosti in srčne nedolžnosti. V očeh zbora mahoma zasije najčistejša zaprepaščenost in srčna nedolžnost.

Vloga številka dve: Starri. Šef pogleda Starrija.

O tej vlogi moramo spregovoriti nekaj besed: Večerni obred češčenja šefa zahteva vrsto premolkov in uradniških vložkov. Luciani izraža (kakor je bilo videti) zvestobo, ki ne pozna meja ali ovir. Starriju pripada drugi ali tretji šefov premolk. Starri izraža dialektiko, življenje. Starri je slovanska duša. (In to po šefovih besedah). Starri v svojih najboljših trenutkih zaigra kaj tvegano igro, tako, da vse osupne in srca zajame hladna sapa škandala. Ko je udarno razpoložen zavzame stališče, ki je navidezno šefovim argumentom navidezno nasprotno. Zakaj tudi tega je treba. Človek se lahko pogovarja samo z nekom, ki nima čisto enakega mnenja. Saj bi v nasprotnem primeru učinek besed v prazno izzvenel, razpuhtel bi se, poniknil v celičasti strukturi podjetja.

Starri: »Veste, gospod šef, ne strinjam se stoodstotno s svojimi kolegi in vam dajem skoraj v celoti prav. Ta problem je zame (in mislim, da tudi za vse ostale kolege) izredne važnosti. Ne morem drugače, večkrat se zalotim, kako razmišljam o vašem značaju — večkrat se učim iz vaših besed in dejanj ter spoznavam, kako ste to ali ono pravilno naredili ali ukrenili. Po vsem tem in ob vaših besedah danes prihajam do zaključka, dovolite mi, da se jasno izrazim da imate redko lastnost, da svoje napake vidite. Kdor svoje napake vidi, jih pa tudi že nadzoruje. To pa je zame največja vrlina človeka.« Starri je v svojih mislih iz sape... menda je stvar uspela... tvegana sicer... toda izpeljal jo je: ravnotežje. Napake so in jih ni. Napake se spreminjajo, če tako vzamemo, v vrline. Če stvar do konca premislimo, sem mu tako tudi pravzaprav že zabrusil v obraz tepcu, kaj mislim o njem.

Šef začuti neugodnost. Danes Starri ni v pravi formi, kaj vendar blebeta.

Šef: »Ne, dragi Starri, ne domišljajte si da me poznate. Se zdaleka me ne poznate.« Šefov ton postane zopet enakomeren, zadovoljen, nadaljujoč: »Kje pa.

Veste, odkrito povedano, me nihče ne pozna — še žena ne, vi pa me tudi ne morete popolnoma razumeti. Edino sam sebe poznam. O, sam sebe poznam zelo dobro, veste, tudi svoje napake. Ne, svoje napake izredno poznam. Tolikšne so, da so skoraj nečloveške. Poznam jih, a proti njim ne morem nič. Čisto trezno vam tole pripovedujem. Povem vam lahko tudi, da je moj pglavitni nedostatek lenoba. Vi se čudite, toda res je: len sem.»

Večer je dosegel svoj višek. Vse je pripravljalo na ta trenutek. Sef ve, da so ga tokrat živci nekoliko predaleč zanesli. A v njem je burno utripala strast, da se razgali. V najožjem krogu podrejenih, za katere veš, da so ti v vdanosti že izučeni in jim torej bolj zaupaš kot svoji lastni materi, za trenutek dvigneš krinko nad tistim delom svojega lica, za katerega že vnaprej veš, da ga lahko o priliki pokažeš. Tudi to je potrebno: ljudje si bodo mislili, saj je vendar človeški. Pa, da se enkrat pošteno oddahneš, da se ti zenice razprejo kakor v millem somraku, nosnice razširijo kakor blizu grma cvetočih glicinij, gube na čelu ugladijo kakor ob devetih zvečer po lahki, a prijetni večerji, ko zaspis v z lesom obloženi sobici v planinah, in si potegneš svilen o dejo čez oči, kosti obraza za trenutek zavzamejo svobodno lego...

Tretji premor. Sef nekoliko zardi in čaka na učinek. Zbor: »Nee! Gospod šef! Neutrudni ste vendar... zdelani... celo ob nedeljah prihajate v urad!«

»Vem. Tudi to vem, da je videz drugačen. A to je vendar moja notranjost, to je resnica. Človeka malo poznamo. Vidite, lenoba je bila velika zapreka v moji karieri. Zaradi nje sem bil prisiljen razvijati razne druge lastnosti, ki mi dovolijo, da to svojo zapreko s strani obkrožim, se ji pravočasno umaknem, jo dribliram. Učinek je isti, a napor je veliko manjši, kakor če bi jo skušal naravnost prijeti. Zaradi tega svojega nedostatka oprezno stopam v svet, vedno premislim vse možnosti in izberem tisto linijo, ki mi dovoli, da napredujem kljub svojim napakam. Čeprav ne tvegam veliko, sem vendar igravec. To je posrečena poteza v mojem značaju (pokazal sem vam svoje napake in vam tako dal eno karto več v roke, sedaj si lahko dovolim, da vam pokažem tudi svoje kvalitete in vam tako dam dve karti prednosti!). Jaz vedno šahiram. Prosim... učinek je jasen. Dosežki so tu, na lastne oči se lahko o tem prepričate.«

Starriju ena noga nekoliko otrpne, zato se nasloni na drugo, omrtvelo pa nalahko pripogiba v kolenu, da bi zopet vzpostavil krvotok. Opaziti je samo rahle tresljaje blaga hlačnice pod kolenom. Pazljivost je pri nogi, oko pa se umiri v smeri šefovega nosa, ki se pri govorjenju enakomerno dviga in rahlo poskakuje kar sam od sebe, neodvisno od šefa. »Kakor pri hropenju«, mrzlo strese Starrija po hrbtu. Zdaj v prozorni noči binglja pocestna svetilka in vsakikrat ko potuje za šefom, se na mesnatem nosu zasvetlika belkast puh. Starri ne ve, zakaj, toda prešine ga oster občutek večera, to se pravi: dneva manj od usojenih.

Zopet ne ve, odkod, toda oblije ga toplo čustvo človeške solidarnosti s svojim šefom. Se se mu bom prilizoval, sklene. Res, da je star in da kaže že znake skleroze, toda kaj! Obema je usojeno isto, prišel bo dan, ko bova morala oba izhropsti zadnjo količino zraka iz pljuč. Ni, da bi se preveč smejal človek na tem svetu.

Sef pa se prav tisti hip trudi, da bi jim dopovedal, da je tisto pozitivno v njegovem značaju, tiste dosežke, tiste rezultate, zaznati predvsem v njegovi karieri. Podobne sami nikoli ne bodo dosegli. Nikoli ne bodo šefi. Vsaj ne vsi.

Seveda, tega ne more sedaj povedati na tako brutalen način. Rad bi jim to nakazal na fin, ali dokončen način. Da bo jasno. Enkrat za vselej. Zakaj bi sedaj ne obračunal z njimi, s temi uradnički, da bodo razumeli, da kom imajo opravka...

Cuti, da bi moral sedaj med sebe in nje postaviti dokončno mejo: tako, tu sem jaz in onkraj ste vi. Jaz sem jaz, vi pa vi. A ne gre.

Ali je kriva vsega tista burja tam zunaj, tisto vpitje, tisto razbijanje s polkni, tisto zvižganje skozi špranje pri oknih, tisto loputanje vrat po hodnikih ob vsakem sunku vetra? Išče tisto besedo, tisto resnico o samem sebi in o svojem položaju v družbi in o njihovem, ki bi bila kratka, jedrnata in inteligentna. Kaj naj jim reče: da on njih ne potrebuje, medtem ko oni njega vedno potrebujejo?

Saj to že itak vedo! To ne bo napravilo posebnega vtisa. Kaj več je potrebno. Da jih razmaje, ko tako zaspano strmijo vanj. Ze zopet loputanje. Prokleti veter. Ali naj jim razodene, da kmalu sprejet v X klub? Ne, o tem je bolje, da molči. Dokler ni gotovo. Ze zopet to žvižganje skozi špranje. Hudič naj vzame burjo in to večno tuljenje in udarjanje. Prokleta... se šef razsrdi. Nenadoma prekine dolgo opisovanje svojih lastnosti, se vpiči v Starrija, ki ga je bil nocoj razočaral, ja, prav razočaral, in mu zabrusi:

»Cujte, Starri! Jutri zjutraj navsezgodaj, komaj stopite v urad, pokličite mizarja in mu dajte zadelati vse luknje v tej bajti, ki se komaj še drži pokonci. Recite mu, da naj zamaši prav povsod, kajti niti enega samega dne ne bom več trpel, da bi veter tako pihal skozi. To je že škandal. Kdo pa more ob tem pihanju v miru delati? Sem bil dovolj jasen? Za delo tudi odgovarjate. Na svidenje.«

Z enc roko v rokavu plašča, z drugo pa brskajoč po žepu jopiča za avtomobilskim ključem, se šef odguga po temačnem hodniku. Uradniki pa se toplo oblečejo in se počasi odpravijo na večerjo. Tako, tudi ta dan je za nami.

Aleš Lokar

Samokritične glose

A revije pri nas so danes v rokah nekaterih ozko orientiranih grup, ki ne nudijo nikakršnega upanja, da se bodo kdajkoli osvobodile svojega nedemokratskega grupaštva, in smo na ta način danes postavljeni pred vprašanje, če so nekatere od teh okostenelih revij sploh potrebne, ker jih, razen Problemov, kolikor vem, nihče ne bere. Morda bi bilo tem revijam potrebno postaviti vprašanje, če bi mogle formulirati odgovornost revij nasproti svojemu času in če se zaveđajo krivice, ki jo z vsako svojo novo številko narede svojemu času.

Dane Zajc v intervjuju Književnim novinam, št. 260

Komentar Sodobnosti, št. 12 (1965): D. Zajc, urednik Perspektiv, ki so odločno zagovarjale teorijo grup in se ravnale po klikarskih metodah, očita grupaštvo sedanjim slovenskim revijam!

Opomba Mostu: Gornji komentar je najboljši znak slabe vesti sedanjih literarnih revij v Sloveniji. Ker, kot so Perspektive nadaljevale tradicijo brezkompromisne napredne kritike najboljših predvojnih slovenskih revij, tako pomeni današnja Sodobnost krono vsega nazadnjaškega, senilnega in kompromističnega, kar se je nabralo na Slovenskem.

Marginalije

DECEK: Gospod... (Vladimir se obrne) Gospod Albert...

VLADIMIR: Pa spet začnimo! (Premor. Dečku.) Me ne poznaš?

DECEK: Ne, gospod.

VLADIMIR: Si ti prišel včeraj?

DECEK: Ne, gospod.

VLADIMIR: Prihajaš to pot prvičkrat?

DECEK: Da, gospod.

(Molk.)

VLADIMIR: Te pošilja gospod Godot?

DECEK: Da, gospod.

VLADIMIR: Ne bo ga nocoj.

DECEK: Ne bo, gospod.

VLADIMIR: A pride jutri.

DECEK: Da, gospod.

VLADIMIR: Za trdno.

DEČEK: Da, gospod.

(Molk.)

VLADIMIR: Si koga srečal?

DEČEK: Ne, gospod.

VLADIMIR: Dva druga (se obotavlja)... človeka.

DEČEK: Nikogar nisem videl, gospod.

(Molk.)

VLADIMIR: Kako pa tvoj brat?

DEČEK: Bolan je, gospod.

VLADIMIR: Nemara je on prišel včeraj.

DEČEK: Ne vem, gospod.

(Molk.)

VLADIMIR: Ali ima brado gospod Godot?

DEČEK: Da, gospod.

VLADIMIR: Plavo ali... (se obotavlja)... ali črno?

DEČEK (se obotavlja): Mislim, da je bela, gospod.

Samuel Beckett, Čakanje na Godota (odlomek)

